

Ίρις

“Κι εκεί που τελειώνει ο κόσμος κι ανοίγεται
το μέγα χάος που το φοβούνται ακόμη και οι Θεοί,
μόνο η Ίρις μπορεί για λίγο να πλησιάσει”
(*Ησίοδος Θεογονία*)

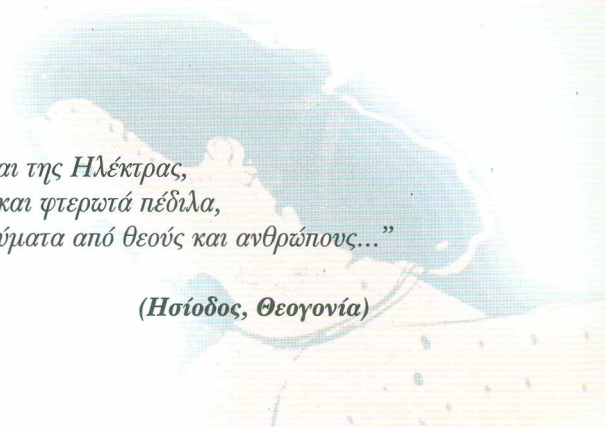
“Από το ελάχιστο φτάνεις πιο σύντομα οπουδήποτε.
Μόνο που 'ναι πιο δύσκολο”

Οδυσσέας Ελύτης, “Μικρός Ναυτίλος” σ.51.

ΕΛΥΤΗΣ 26

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΕΥΧΟΣ 14^ο ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2001

*“Η Ίρις, κόρη του Θαύμαντα και της Ηλέκτρας,
αγγελιοφόρος των Θεών, με φτερά και φτερωτά πέδιλα,
γρήγορη σαν τον άνεμο έπαιρνε και έφερνε τα μηνύματα από θεούς και ανθρώπους...”*

(ΗΣίοδος, Θεογονία)

ΣΧΟΛΙΟ

Σε αθηναϊκή εφημερίδα οι φοιτητικές εκλογές σχολιάστηκαν με τη διαπίστωση ότι οι φοιτητές "δεν είναι πιά τα καϊδεμένα παιδιά της κοινωνίας". Έχουν πλέον γίνει "ένα" με την κοινωνία δεν ξεχωρίζουν από τους λοιπούς νέους που δε φοιτούν σε ΑΕΙ -ΤΕΙ.

Πραγματικά να σπουδάζεις μεταλυκειικά δεν είναι πλέον κάτι το ιδιαίτερο για το νέο και τη νέα "Όλοι" ζητούν μετά το λύκειο ένα επόμενο "χαρτί". Ούτε η μετάβαση στο εξωτερικό αποτελεί κάτι το ξεχωριστό. Ίσως αυτό το γεγονός οδήγησε και την Πολιτεία (: την κοινή γνώμη) να καλέι τα Πανεπιστήμια ως ΑΕΙ και ως τριτοβάθμια εκπαίδευση. Τέθηκε πλέον στα ξεχασμένα η ονομασία "ακαδημαϊκός".

Πταίει η πληθώρα των ΑΕΙ - ΤΕΙ που έχουν γίνει κοινός τόπος, πταίει η συμπεριφορά και η νοοτροπία των διδασκόντων (που πλέον είναι ΔΕ Προσωπικό), πταίει η απαίτηση της κοινωνίας που δεν έχει κατανοήσει ότι η μαζικότητα οδηγεί στην ισοπέδωση και στην πτώση, πταίει η Πολιτεία που δεν αντιλαμβάνεται ότι τα Πανεπιστήμια δεν μπορεί να οδηγούνται στην ομοιομορφη λειτουργία, χωρίς να υπάρχουν κίνητρα για να δώσουν δείγματα διαφοροποίησης - διαβάθμισης;

Κάποιος υπουργός είχε πει ότι η ανώτατη εκπαίδευση δε θα ορθοπεδήσει εάν η φοίτηση δεν γίνει υποχρεωτική. Αλλά πέρα από αυτό, τότε η Πολιτεία σκέφθηκε τι "βγάζουμε" από τα ΑΕΙ; Γιατί, αυτά πόσο Πανεπιστήμια είναι;

Με δεδομένο το σύστημα εισαγωγής, είναι φυσικό οι νέοι μας (σε ποσοστό που ποικίλλει από κλάδο σε κλάδο) να διερωτώνται (να "ψάχνονται") για τις πραγματικές τους ανάγκες, τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα και την προοπτική των σπουδών τους. Εμείς πρέπει να κάνουμε τους φοιτητές να πιστέψουν ότι έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώσουν την καθημερινότητα (όχι μόνο των σπουδών) με τα μέσα που τους προσφέρουμε. Αυτό όμως σημαίνει ότι εμείς τους δίνουμε τον στοχασμό, τη γνώση και το ώριμο παράδειγμα. Εάν κατανοήσουμε και συλλογιστούμε με συνέπεια ότι οι περισσότεροι δεν θα "ανοίξουν" βιβλίο όταν φεύγουν από τα χέρια μας (αμαρτία που ξεκινά από το Δημοτικό), πώς μπορούμε τώρα την "ύστατη στιγμή" να τους εμψυχώσουμε; Μία διεξοδος είναι η προσπάθειά μας να γίνουν οι νέοι μας τουλάχιστο καλοί επαγγελματίες, αφήνοντας (τι κρίμα) εμείς την παιδεία σε άλλους.

Γιατί γράψαμε τα παραπάνω; Μη τυχόν και τα διαβάσουν και κάποιοι φοιτητές, που δεν είναι άμοιροι και αυτοί των ευθυνών τους.

Γεώργιος Πλουμίδης

εικόνα εξωφύλλου: Οι βούλες, Οδυσσεάς Ελύτης (1986)

Οδηγίες προς τους συγγραφείς

Σκοπός της διμηνιαίας έκδοσης του "Ίρις" είναι να καλύψει, κατά το δυνατόν, την έλλειψη ενός περιοδικού αφιερωμένου στις δραστηριότητες της πανεπιστημιακής μας κοινότητας. Η συντακτική επιτροπή είναι υπεύθυνη για την επιλογή της ύλης και την τυπογραφική επιμέλεια του περιοδικού, δεν επεμβαίνει όμως στα άρθρα των συγγραφέων. Για την παράδοση συνεργασιών οι συνάδελφοι παρακαλούνται να απευθύνονται στην συντακτική επιτροπή ή στη Γραμματεία της Πρυτανείας (για το περιοδικό Ίρις).

Η Σ. Ε.

Ήρις

Τεύχος 14 • ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2001 2001

αΡΘΡΑ

4

Ελληνική Πολιτισμική
Ταυτότητα και
Ευρωπαϊκή Ενοποίηση.
Όψεις και παράμετροι μιας
προβληματικής σχέσης.
Κατερίνα Σεραφείμ

Η Ποιητική Νοημοσύνη
του Οδυσσέα Ελύτη
και η "α-νοησία" της
εποχής μας
Δημήτρης Δαμίγος

10

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

18

Ιατρική Εκπαίδευση
και Υπουργεία
Δημ. Α. Σιδερής

Επιστήμη πεπτιδίων
και πρωτεϊνών:
Παρελθόν και μέλλον
Κωνσταντίνος Σακαρέλλος

24

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΥΝΩΜΕΣ

26

Τα παιδιά παίζει -
μία προσπάθεια
προσέγγισης του
παιγνιδιού μέσα
από την πίστη
Μ. Καναβάκης

30

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ
ΤΟΥ Π.Ι.

Β. Κατσαδήμα

Με αφορμή τα εκατό χρόνια από τη γέννηση του μεγάλου
Τούρκου, επαναστάτη ποιητή, Ναζίμ Χικμέτ και την
κήρυξη του 2002 σαν "Χρονιά Ναζίμ Χικμέτ" από την
UNESCO, παραθέτουμε ένα από τα ποιήματά του.

21-1-1924

Τη λάμπα μην ανάβεις, άφησε,
το κεφάλι κάποιου κίτρινου ανθρώπου
μην πέσει πάνω στο χιόνι απ' το παράθυρο.
Χιονίζει
μες στα σκοτάδια.
Χιονίζει
κι εγώ θυμάμαι.
Το χιόνι...
Σαν τα κεριά που τα φυσάς και σβήνουνε
σβήσανε τα πελώρια φώτα...
Κι η πολιτεία
απόμεινε σαν ένας τυφλός άνθρωπος
κάτω απ' τα χιόνια που χιονίζει.
Τη λάμπα μην ανάβεις άφησε!

Σαν ένα μαχαίρι που μπαίνει στην καρδιά οι αναμνήσεις
καταλαβαίνω πως είναι βουβές.
Χιονίζει
κι εγώ θυμάμαι.

Γ. Παντής

Ελληνική Πολιτισμική Ταυτότητα και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση Όψεις και παράμετροι μιας προβληματικής σχέσης

Κατερίνα Σεραφείμ

Πτυχιούχος Τμήματος Δημοσιογραφίας & ΜΜΕ Α.Π.Θ.
Υποψήφια Διδάκτορας Τμήματος Δημοσιογραφίας &
ΜΜΕ Α.Π.Θ.

Η διαδικασία οριστικής ένταξης της Ελλάδας στη ζώνη του "ευρώ", και κατ' επέκταση στην ισχυρή ευρωπαϊκή οικογένεια, επαναφέρει στο προσκήνιο, πιο έντονα από ποτέ, ένα πολυσυζητημένο θέμα που προκαλεί αντιφατικές απόψεις στην κοινή γνώμη. Στον τύπο και τα άλλα μέσα μαζικής ενημέρωσης, πολιτικοί και άνθρωποι του πνεύματος καλούνται να αποσαφηνίσουν τις θέσεις τους αναφορικά με τα ακόλουθα καίρια ερωτήματα:

- ▶ Θα αποτελέσουν, τελικά, η οικονομική και πολιτική ενοποίηση το έναυσμα και τη βάση για τη δημιουργία μιας "Ευρώπης των κρατών", μιας "υπερ-εθνικής ομοσπονδίας" που θα έχει τα θεμέλιά της στον πολιτισμικό πλουραλισμό, την ισοτιμία των εταίρων, την πολυμορφία και τις επιμέρους εθνικές ταυτότητες, υπερβαίνοντας τις ιστορικές διαφορές και τις εθνοπολιτισμικές ιδιομορφίες των κρατών-μελών;
- ▶ Η ένταξή μας αυτή -οικονομική και νομισματική- στην Ευρωπαϊκή Ένωση σημαίνει και την πολιτισμική μας αφομοίωση, τον αφελληνισμό μας, την απώλεια της ιδιαιτερότητας και συνεπώς της ταυτότητάς μας;
- ▶ Είναι δυνατό να διατηρήσουμε την ελληνικότητά μας ενώ

ταυτόχρονα θα αναπτύσσεται η ευρωπαϊκότητά μας;

Η ελληνική πολιτισμική ταυτότητα και οι μετασχηματισμοί της

Η ταυτότητα αποτελεί προϊόν του συλλογικού κοινωνικού ιστού μέσα στο χρόνο. Σφυρηλατείται από τις παραδόσεις και τις προσδοκίες, όπως επίσης και από την ανταλλαγή και την αμοιβαιότητα¹. Σύμφωνα με τον Stuart Woolf, η εθνική ταυτότητα είναι μια αφηρημένη έννοια, η οποία συνοψίζει τη συλλογική έκφραση μιας υποκειμενικής ατομικής αίσθησης του να ανήκεις σε μία κοινωνικοπολιτική ομάδα -το εθνικό κράτος². Με άλλα λόγια, κατά τον Smith, η έννοια της εθνικής ταυτότητας εμπεριέχει την αίσθηση μια πολιτικής κοινότητας -έστω και υποτυπώδους. Η πολιτική κοινότητα με τη σειρά της συνεπάγεται τουλάχιστον κάποιους κοινούς θεσμούς κι έναν κοινό κώδικα δικαιωμάτων και καθηκόντων για όλα τα μέλη της. Επίσης, υποδηλώνει την ύπαρξη ενός σαφούς κοινωνικού χώρου, μιας αρκετά καθαρά οριοθετημένης εδαφικής περιοχής, με την οποία τα μέλη της ταυτίζονται και στην οποία αισθάνονται ότι ανήκουν.³

¹ Garcia Soledad, "Είδωλα της Ευρώπης", στο *Ελληνική Πολιτισμική Ταυτότητα και Ευρωπαϊκή Ενοποίηση*, Βιβλιοπωλείο της Εστίας, Αθήνα, 1993.

² Woolf Stuart, *Ο εθνικισμός στην Ευρώπη*, εκδόσεις Θεμέλιο, 1999, κεφ. "Εθνική ταυτότητα, εθνική συγκρότηση και εθνικισμός", σ.σ. 59 και εξής.

³ Smith Anthony D., *National Identity*, Penguin Books, 1991, κεφ. 'The elements of national identity', σ.σ. 8-15. Κατά τον Smith, τα θεμελιώδη χαρακτηριστικά της εθνικής ταυτότητας είναι: α. Μια ιστορική εδαφική επικράτεια (η πατρίδα), β. Κοινοί μύθοι και ιστορικές μνήμες, γ. Μια κοινή, μαζική δημόσια κουλτούρα, δ. Κοινά νομικά δικαιώματα και υποχρεώσεις για όλα τα μέλη, και ε. κοινή οικονομία και ελευθερία μετακίνησης εντός της επικράτειας, βλ. *National Identity*, σ. 14.

Όπως επισημαίνει ο Ernest Gellner, μόνο υπό αυτή την προϋπόθεση -την αναγνώριση από τα μέλη ορισμένων αμοιβαίων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων προς αλλήλους- μία απλή κατηγορία ανθρώπων, όπως οι κάτοικοι ενός δεδομένου εδάφους ή οι ομιλούντες μια δεδομένη γλώσσα, μεταβάλλεται σε έθνος με διακριτή εθνική ταυτότητα⁴. Ο Hobsbawm προσεγγίζει την ιδέα του "έθνους" όπως την αντιλαμβάνεται ο εθνικισμός, μια και δεν είναι τα έθνη που δημιουργούν εθνικισμούς αλλά το αντίθετο, και υπεραμύνεται της άποψης ότι το πραγματικό "έθνος" μπορεί να αναγνωρισθεί μόνον *a posteriori*.⁵

Η επιμονή των ανθρωπολόγων ότι μία κοινωνική ομάδα ορίζει τον εαυτό της σε σχέση με την ύπαρξη του "Άλλου" έγινε ουσιώδης σε κάθε ιστορική εξήγηση για το πώς η άρθρωση πολιτισμικών διαφορών, όπως η γλώσσα και η θρησκεία, μπόρεσαν να γίνουν βάση μιας αίσθησης εθνικής ταυτότητας, μιας "κατά φαντασίαν κοινότητας" όπως την όρισε ο Benedict Anderson. Αυτή η "φαντασιακή κοινότητα" αντικατοπτρίζει το ίδιο το έθνος, το οποίο αποτελεί μια ανθρώπινη κοινότητα που φαντάζεται τον εαυτό της ως πολιτική κοινότητα, εγγενώς οριοθετημένη και ταυτόχρονα κυρίαρχη.⁶

Όταν γίνεται λόγος για την πολιτισμική ταυτότητα, αναφερόμαστε τόσο σε μία κληρονομούμενη παράδοση όσο και σε μία βιωμένη παράδοση. Στην περίπτωση της Ελλάδας, όπως συμβαίνει σε όλα τα έθνη της υφηνίου, η πολιτισμική ταυτότητα συγκροτείται από ένα συνεκτικό σύνολο ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών, που δεν υφίσταται ως ένα μονολιθικό και αμετάβλητο σύστημα συμβόλων και αξιών αλλά ως ιστορικά δυναμικός τρόπος με τον οποίο εμείς οι Έλληνες νοηματοδοτούμε τον κόσμο και τη θέση μας μέσα σε αυτόν.⁷ Τα χαρακτηριστικά αυτά, που αποτελούν τις συνιστώσες και τα θεμέλια στα

οποία έχει δομηθεί η ελληνική πολιτισμική ταυτότητα, είναι η γλώσσα, η θρησκεία, ο λαϊκός μας πολιτισμός, η πεζογραφία, η τέχνη, η αρχιτεκτονική, το θέατρο, η μουσική, η κοινή ιστορία και η εθνική συνείδηση που συμμεριζόμαστε όλοι μας. Η έννοια και το περιεχόμενο της ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας παραπέμπει επίσης και στην έννοια της εθνικής ταυτότητας ως πολιτισμικής κατασκευής. Πρόκειται για το σύνολο των πολιτισμικών στοιχείων μέσω των οποίων συγκροτείται ή αναγνωρίζεται σήμερα η ταυτότητα του ελληνισμού ως εθνικής πολιτισμικής οντότητας.

Η εθνική και ειδικότερα η πολιτισμική ταυτότητα της Ελλάδας διακρίνονται από μία πολυμορφία, που έχει τις ρίζες της στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό, ενώ έχουν υποστεί ποικίλους μετασχηματισμούς κατά τη διάρκεια της πορείας τους ανά τους αιώνες. Πολλοί, είτε ενδογενείς είτε εξωγενείς, ήταν οι ιδεολογικοί, πολιτικοί και πολιτισμικοί παράγοντες, οι οποίοι συνετέλεσαν προς την κατεύθυνση αυτή.

Η αρχαία Ελλάδα και η Βυζαντινή Αυτοκρατορία αποτέλεσαν κατά βάση τα δύο ιστορικά και πολιτισμικά σημεία αναφοράς από τα οποία εμπνεύστηκε η ελληνική εθνικιστική ιδεολογία και από τα οποία αντλήθηκαν στοιχεία που συνέβαλαν στην προσπάθεια συγκρότησης μιας ελληνικής πολιτισμικής ταυτότητας, όταν μετά την οθωμανική κατοχή ο Ελληνισμός επεδίωξε να αυτοπροσδιοριστεί στο πλαίσιο μιας νέας ιστορικά κοινωνικοπολιτικής κατάστασης που περιελάμβανε τώρα πια κι ένα Ελληνικό Κράτος.

Η Ελληνική Επανάσταση και ο αγώνας απελευθέρωσης από τον τουρκικό ζυγό καλλιεργεί στη συνείδηση των Ελλήνων τη δημιουργία ενός νέου κράτους. Η εποχή αυτή διέπεται από το κοραϊκό πρόταγμα της μετακένωσης

⁴ Gellner Ernest, "Έθνη και Εθνικισμός", Blackwell 1983, 8' έκδοση για την ελληνική γλώσσα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, μετάφραση Δώρα Λαφάζανη (α' έκδοση 1992), σ.σ. 23-24.

⁵ Hobsbawm E. J., "Έθνη και Εθνικισμός από το 1870 μέχρι σήμερα- Πρόγραμμα, μύθος, πραγματικότητα", Cambridge University Press 1990, ελληνική έκδοση Μ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 1994, σ.σ. 21-27 καθώς και Hobsbawm E. J., "Some reflections of nationalism", σ. 387. Ο Hobsbawm τονίζει "το στοιχείο του κατασκευάσματος, της επιπόνησης και της κοινωνικής μηχανικής που (υπ)εισέρχονται στη δημιουργία των εθνών", βλ. Hobsbawm E. J., "Έθνη και Εθνικισμός από το 1870 μέχρι σήμερα" σ. 23, και ενισχύεται τη θέση του Gellner ότι "τα έθνη ως φυσικός, ελέω Θεού τρόπος ταξινόμησης των ανθρώπων, ως κληρονομικό... πολιτικό πεπρωμένο είναι μύθος. Ο εθνικισμός, που μερικές φορές παίρνει προϋπάρχοντες πολιτισμούς και τους μετατρέπει σε έθνη, άλλες φορές τους επινοεί, και συχνά εξαλείφει τους προϋπάρχοντες πολιτισμούς: αυτό είναι μια πραγματικότητα", βλ. Gellner Ernest, "Nations and Nationalism", Blackwell 1983, p.p 48-49.

⁶ Άντερσον Μπενεντίκτ, "Φαντασιακές Κοινότητες - Στοχασμοί για τις απαρχές και τη διάδοση του εθνικισμού", εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1997, σ. 26. Σύμφωνα με τον Άντερσον, το έθνος αποτελεί φαντασιακή κοινότητα "επειδή κανένα μέλος, ακόμα και του μικρότερου έθνους, δεν θα γνωρίσει ποτέ τα περισσότερα από τα υπόλοιπα μέλη, δεν θα τα συναντήσει ούτε καν θα ακούσει γι' αυτά, όμως ο καθένας έχει την αίσθηση του συναντήκειν".

⁷ Για τις δύο αντίθετες αντιλήψεις για τον πολιτισμό και την πολιτισμική ταυτότητα, τον κουλτουραλισμό και τον κονστρουκτιβισμό, βλ. Πασχαλίδης Γ., "Η πολιτισμική ταυτότητα ως δικαίωμα και ως απειλή- Η διαλεκτική της ταυτότητας και η αμφιθυμία της κριτικής" στο "Εμείς" και οι "Άλλοι" - Αναφορές στις τάσεις και τα σύμβολα, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Τυπωθήτω, Αθήνα 1999, σ.σ 73-83.

ή της ευρωπαϊκής αερογέφυρας προς την αρχαία Ελλάδα.⁸ Είμαστε παιδιά του παππού. Όχι εγγόνια του. Το Βυζάντιο δεν θέλουμε να το ξέρουμε. Έτσι, το νέο κράτος βαφτίζεται με το αρχαιοπρεπές "Ελλάς", αντί για το παραδοσιακό, βυζαντινής καταγωγής "Ρωμιουσύν", η αρχαίζουσα καθαρεύουσα θεσπίζεται ως επίσημη γλώσσα και η πρωτεύουσα μετακινείται από το Ναύπλιο στην αρχαία "πρωτεύουσα" της κλασικής εποχής, την Αθήνα.⁹

Στη συνέχεια έρχεται ο Φαλμεράνερ (Jacob Phillipp Fallmerayer, 1790-1861)¹⁰ και το νεοελληνικό κράτος δέχεται την πρώτη κρίσιμη αμφισβήτησή του, καθώς αμφισβητείται η ελληνικότητά μας, με το επιχείρημα ότι, αφού το Βυζάντιο δεν διατήρησε στοιχεία του αρχαιοελληνικού πολιτισμού, δεν είναι ελληνικό ενώ η εγκατάσταση των Σλάβων στην Ελλάδα διακόπτει τη φυλετική συνοχή του γένους. Κατά συνέπεια, οι σύγχρονοι Έλληνες δεν μπορούν να θεωρηθούν απόγονοι των αρχαίων αλλά αντιθέτως ανήκουν στη δεσποτική Ανατολή.

Για να αντιμετωπίσει τις απόψεις του Φαλμεράνερ, ο μεγάλος ιστορικός Κωνσταντίνος Παπαρρηγόπουλος (1853) τροποποιεί το κοραϊκό πρόταγμα και από "ελληνικό" το μετατρέπει σε "ελληνοχριστιανικό". Ο Κ. Παπαρρηγόπουλος μαζί με το Σπυρίδωνα Ζαμπέλιο (1852) αποκαθιστούν το Βυζάντιο ως αναπόσπαστο μέλος της ελληνικής ιστορίας και εξασφαλίζουν έτσι την ενότητα του Ελληνισμού μέσα στο χρόνο. Ο πρώτος, μάλιστα, θεωρεί την προσφορά του Βυζαντίου σημαντικότερη γιατί τότε ενοποιήθηκε πολιτικά ο Ελληνισμός. Η προτίμηση αυτή απηχεί και την προσήλωσή του στη Μεγάλη Ιδέα, που υποσχόταν την ενότητα του Ελληνισμού μέσα στο χρόνο.¹¹ Πρόκειται,

δηλαδή, για μία προσπάθεια των εκπροσώπων της ελληνικής διανόησης να διατρανώσουν την πολιτισμική και φυλετική συνέχεια του ελληνισμού από τους αρχαίους χρόνους ως την εποχή εκείνη.

Τότε αρχίζει να αναδύεται το όραμα της Μεγάλης Ιδέας -με κύριο εκφραστή τον Ιωάννη Κωλέττη¹²- που προσδιορίζεται στο πολιτικό πεδίο στο πλαίσιο της επανάκτησης της επικράτειας του Βυζαντίου με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη, ενώ στο πολιτισμικό προσδιορίζεται στον "εκπολιτισμό της Ανατολής", ολοκληρώνοντας έτσι τον εκπολιτισμό του κόσμου που είχε αρχίσει αιώνες πριν με τον εκπολιτισμό της Δύσης.¹³ Η Μεγάλη Ιδέα βρήκε ευρύτερη απήχηση στις λαϊκές μάζες. Με το δυνατό εθνικιστικό της μήνυμα πρόσφερε στο λαό την κοινή ελληνική ιδιότητα, τον εξίσωσε πολιτικά, τον συμβίβασε με το κράτος και απαιτούσε την αφοσίωσή του στο εθνικό ιδεώδες.¹⁴

Καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, η αντίληψη των Ευρωπαίων για την Ελλάδα εντοπίζεται στην αδυναμία ορισμού της χώρας και ταυτόχρονα της ταυτότητάς της, εφόσον είναι το σημείο όπου η "πεφωτισμένη Δύση" ενώνεται με την "απολίτιστη Ανατολή". Οι Έλληνες επιδίδονται σε μια αγωνιώδη προσπάθεια να φανούν αντάξιοι στις απαιτήσεις της προοδευτικής Ευρώπης, με αποτέλεσμα να αμφιταλαντεύονται ανάμεσα στην ολική της εξάρτηση από την αναγνώριση και την αποδοχή των σημαντικών της Άλλων -των ευρωπαϊκών χωρών- και την αυτάρεσκη διακήρυξη της μοναδικής πολιτισμικής της αυτάρκειας και αποστολής, καλλιεργώντας έναν αλαζονικό πολιτισμικό εθνικισμό.¹⁵

Ο 20ος αιώνας είναι ιδιαίτερα ταραχώδης καθώς

⁸ Ζιάκας Θ.Ι. "Η κρίση της νεωτερικής εθνικής συνείδησης και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις" στο περιοδικό ΑΡΔΗΝ αφιέρωμα Αναζητώντας Ταυτότητα, τεύχος 14-15, Ιούνιος - Σεπτέμβριος 1998, σ.σ 34-37.

⁹ Πασχαλίδης Γ., Ο Ελληνικός Πολιτισμός και η σχέση του με τον Ευρωπαϊκό και τον Παγκόσμιο.

¹⁰ Οι απόψεις αυτές του Φαλμεράνερ διατυπώθηκαν αρχικά στον πρώτο τόμο της Ιστορίας της Χερσονήσου του Μορέως που δημοσιεύθηκε το 1830. Μια πιο συνοπτική και αναθεωρημένη εκδοχή τους παρουσίασε στην Ακαδημία των Επιστημών του Μονάχου, το 1835, με το δοκίμιο Περί της Καταγωγής των Σημερινών Ελλήνων (βλ. Fallmerayer 1984).

¹¹ Παπαρρηγόπουλος Κ., Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, (η πρώτη μορφή 1853), Αθήνα 1970, βλ. εισαγωγή Κ. Δημαρά, σ. 11. Επίσης, για μια εκτενή κριτική στα λεγόμενα του Φαλμεράνερ βλ. Σκοπετέα Έλλη, Φαλμεράνερ-Τεχνάσματα του αντίπαλου δέους, εκδόσεις Θεμέλιο, 1997.

¹² Στην αγόρευσή του στην Εθνοσυνέλευση του Ιανουαρίου του 1844, ο Ιωάννης Κωλέττης υποστηρίζει ότι χρέος των ελεύθερων Ελλήνων ήταν να διακηρύξουν την ενότητά τους με τους αλύτρωτους αδελφούς τους. Συγκεκριμένα, τόνιζε ότι "... εν τω πνεύματι του όρκου τούτου και της μεγάλης ταύτης ιδέας είδον πάντοτε τούς πληρεξούσιους του έθνους να συνέρχονται δια να αποφασίσωσιν ουκί πλέον περί της τύχης της Ελλάδος, αλλά της ελληνικής φυλής". Για περισσότερα, βλ. Κ.Θ. Δημαράς, Της Μεγάλης ταύτης Ιδέας (ανάτυπο από το περιοδικό Ιατρολογοτεχνική Στέγη, Άνοιξη 1970), σ.8.

¹³ Πασχαλίδης Γ., Ο Ελληνικός Πολιτισμός και η σχέση του με τον Ευρωπαϊκό και τον Παγκόσμιο και Σκοπετέα Ε., Το "Πρότυπο Βασίλειο" και η Μεγάλη Ιδέα: Όψεις του εθνικού προβλήματος στην Ελλάδα (1830-1880), εκδ. Πολύτυπο, Αθήνα 1988, σ.σ 251-287.

¹⁴ Βερέμης Θ., "Κράτος και Έθνος στην Ελλάδα: 1821-1912" στο Ελληνισμός και Ελληνικότητα- Ιδεολογικοί και Βιωματικοί Άξονες της Νεοελληνικής Κοινωνίας, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα 1983, Γ' έκδοση 1998, σ.σ. 59-67.

¹⁵ Πασχαλίδης Γ., Ο Ελληνικός Πολιτισμός και η σχέση του με τον Ευρωπαϊκό και τον Παγκόσμιο.

χαρακτηρίζεται από πολιτικές και ιδεολογικές συγκρούσεις αλλά και τις ανακατατάξεις που υφίσταται η Ευρώπη περνώντας μέσα από τη λαίλαπα των δύο Παγκοσμίων Πολέμων, οι οποίοι οδηγούν στη διάλυση των αποικιοκρατικών αυτοκρατοριών και τον ορισμό των συνόρων των ευρωπαϊκών εθνικών κρατών (μέχρι τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου που επέφερε ριζικές αλλαγές, όπως η πτώση του τείχους του Βερολίνου, η γένεση της Τσεχίας και της Σλοβακίας, ως χωριστά κράτη, και η διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας).

Η μεταστροφή του ιδεολογικού υπόβαθρου της ελληνικής κοινωνίας συντελείται μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή το 1922. Ο αρχικός στόχος της επέκτασης του ελληνικού κράτους στα όρια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας δεν στέφεται με επιτυχία και το όραμα της Μεγάλης Ιδέας -της Ελλάδας των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών- σε συνδυασμό με την "εκπολιτισμική πολιτική" της χώρας στην Ανατολή ναυαγούν. Χαρακτηριστικό της εποχής είναι η επανεμφάνιση του διπολισμού που εκπροσωπεί, από τη μία, τη φιλελεύθερη και, από την άλλη, τη συντηρητική πλευρά και δικάζει τους πνευματικούς ανθρώπους του τόπου. Η πρώτη συνηγορεί υπέρ του καταλυτικού ρόλου του ελληνικού πολιτισμού στην οικοδόμηση του ευρωπαϊκού, οδηγώντας τον στο αποκορύφωμα της ακμής του, και η δεύτερη είναι προσκολλημένη στα ιδεώδη του λαμπρού εθνικού παρελθόντος και τα στερεότυπα της ελληνικής παράδοσης, απορρίπτοντας οποιαδήποτε σχέση και συμμετοχή στα ευρωπαϊκά δρώμενα.

Η μεταπολεμική εποχή κυριαρχείται από την επικράτηση του συντηρητικού ρεύματος, όπου, όντας υπέρμαχο της εθνικιστικής ιδεολογίας, ευνοεί, από κοινού με την αριστερή ιδεολογία του λαϊκισμού, την προγονολατρεία και την πολιτισμική εσωστρέφεια. Καταλήγουμε έτσι σε έναν "πολιτισμικό εθνικισμό"¹⁶ συνδυασμένο με μία αντίδραση εναντίον του σύγχρονου ευρωπαϊκού πνεύματος και γενικά του εκμοντερνισμού.

Την τελευταία εικοσιπενταετία, η ελληνική κοινωνία έχει γίνει δέκτης ποικίλων μετασχηματισμών, οι οποίοι ενισχύονται μετά την ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, το 1981. Την περίοδο αυτή, η πορεία της χώρας προς την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αμφιπαλαντεύεται και συμπυκνώνεται ανάμεσα σε δύο ρήσεις, που ανήκουν σε δύο κορυφαίους πολιτικούς άνδρες: στο "Ανήκομεν εις τη Δύσιν" του Κωνσταντίνου Καραμανλή και στην παράφραση αυτού, το "Η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες" του Ανδρέα Παπανδρέου. Οι φράσεις αυτές αντικατοπτρίζουν τα αντικρουόμενα ιδεολογικά ρεύματα της εποχής και

επηρεάζουν για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα τις πολιτικές εξελίξεις.

"Πολιτισμικός αφελληνισμός" ή "πολιτισμική ισοτιμία";

Στις μέρες μας, η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση εγείρει πολλαπλές αντιδράσεις στο εσωτερικό της χώρας μας ως προς το ρόλο που καλούμαστε να διαδραματίσουμε σε αυτή την αναδυόμενη "ομοσπονδία κρατών". Οι αντιδράσεις αφορούν τόσο στον οικονομικό όσο και στον πολιτισμικό τομέα, αλλά ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο πολιτισμικό πεδίο, καθώς η Ελλάδα θεωρείται φορέας και κοινωνός μιας βαριάς πολιτισμικής κληρονομιάς, της οποίας το μέλλον, κατά πολλούς, διακυβεύεται.

Ένα μεγάλο μέρος της ελληνικής κοινής γνώμης υποδέχτηκε με θετικά σχόλια την είσοδο της χώρας στην ευρωπαϊκή οικογένεια, ερμηνεύοντας, μάλιστα, ως αυτονόητη την έκβαση αυτή, αφού η Ελλάδα αποτελεί το λίκνο του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Παράλληλα, το συγκεκριμένο γεγονός έγινε αποδεκτό με εγκαρδιότητα, μια και σήμανε το εναρκτήριο λάκτισμα για τον οικονομικό εκσυγχρονισμό του κράτους, σηματοδοτώντας την εναρμόνιση με τους ευρωπαϊκούς ρυθμούς ανάπτυξης, όχι σε μία Ευρώπη δύο ταχυτήτων αλλά σε μία Ευρώπη ισοτίμων εταίρων.

Παρά τις αισιόδοξες προβλέψεις όμως, δεν λείπουν οι φωνές διαμαρτυρίας, οι οποίες δεν σταματούν να τονίζουν με έμφαση τους κινδύνους που ελλοχεύουν για το έθνος μας, καθώς η συμμετοχή μας στην Ενωμένη Ευρώπη ισοδυναμεί με απώλεια της πολιτισμικής μας ταυτότητας, με άμεση συνέπεια τον "αφελληνισμό" και τον "εξευρωπαϊσμό" μας.

Για πολλούς από τους εκπροσώπους της πολιτικής και της διανόησης αλλά και για ένα μεγάλο τμήμα της Εκκλησιαστικής Ιεραρχίας, η Ελλάδα είναι μία χώρα που σταδιακά μεταλλάσσεται σε επαρχία της Ευρώπης, χωρίς να υπάρχει συνειδητοποίηση από τις ηγετικές ομάδες ότι η μακραίωνη ιστορική διαδρομή του Ελληνικού Έθνους υπάρχει φόβος να καταλήξει σε μια ευημερούσα αποικία καταναλωτών με εξαφάνιση των πολύτιμων ιδεωδών που συγκροτούν διαχρονικά την ιστορική ταυτότητα του ελληνικού πολιτισμού. Όπως τονίζουν, μπροστά σε αυτές τις αλλοτριωτικές επιρροές ο ελληνισμός είναι πλέον ανυπεράσπιστος και κινδυνεύει με αφανισμό. Δεν διστάζουν, μάλιστα, να μιλούν για απορρόφηση της νεοελληνικής εθνικής ιδιαιτερότητας μέσα σε μια ευρύτερη κοινότητα, την ευρωπαϊκή. Η δε

¹⁶ βλ. Λεονταρίτης Γ. Β., "Εθνικισμός και Διεθνισμός: Πολιτική Ιδεολογία" στο Ελληνισμός και Ελληνικότητα- Ιδεολογικοί και Βιωματικοί Άξονες της Νεοελληνικής Κοινωνίας, Βιβλιοπωλείον της "Εστίας", Αθήνα 1983, Γ' έκδοση 1998, σ. 31.

ελληνική ταυτότητα θα παραμείνει μια απλή γλωσσική και πολιτισμική ιδιαιτερότητα στο πλαίσιο του νέου ευρωπαϊκού imperium.¹⁷

Τα ερωτήματα που τίθενται στο προσκήνιο ανάγονται, από ορισμένους, σε κρίσιμους προβληματισμούς που ταλανίζουν τους Έλληνες. Ποια "κοινή ευρωπαϊκή ιστορία" θα διδάσκονται τα Ελληνόπουλα στα ευρωπαϊκά σχολεία; Τι είδους κοινότητα αντιλήψεων, συνθηκών, γλώσσας, θρησκευτικών "πιστεύω" και θεσμών θα μας επιτρέψει να διατηρήσουμε τη συλλογική και ατομική μας ταυτότητα και αυτοσεβασμό, στοιχεία απαραίτητα για την επιβίωσή μας; Σε ποια κιβωτό γλωσσική, θρησκευτική, ιστορική, θεσμική θα στηρίζονται τα συλλογικά "συμφωνημένα υπονοούμενα" για να εξασφαλίζεται το ελάχιστο της άρρητης επικοινωνίας;¹⁸ Το θέμα παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις όταν πρόκειται για τον τρόπο προφοράς του νέου ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος. "Ευρώ", κατά το ελληνικό αλφάβητο από όπου προέρχεται και το όνομα της Ευρώπης, ή "Γιούρο", κατά το λατινικό;

Οι απαντήσεις στα συγκεκριμένα ερωτήματα υποθάλλουν και ενισχύουν μια κινδυνολογία που προδιαθέτει αρνητικά την κοινή γνώμη και είναι δυσανάλογα μεγάλη με το κλίμα εξευρωπαϊσμού που επικρατεί τελευταία χρόνια στη χώρα μας. Συχνά παρακολουθούμε στα μέσα ενημέρωσης πολλούς να ανταλλάσσουν κατηγορίες περί "εθνικής μειοδοσίας" και περί καπήλευσης της παράδοσης, που θυσιάζεται στο βωμό του οικονομικού συμφέροντος. Παράλληλά, γινόμαστε μάρτυρες ενός εθνικού παραληρήματος, όπου εκπρόσωποι της διάνοησης και της ανώτατης, κυρίως, εκκλησιαστικής ιεραρχίας σημειώνουν με έμφαση το μεσσιανικό ρόλο του Ελληνισμού στην Ευρώπη και τον κόσμο συνδυάζοντας τον με μια τελετουργική αναφορά στις "αλησμόνητες χαμένες πατρίδες". Επισημαίνουν ότι η σχέση της Ελλάδας με την υπόλοιπη Ευρώπη περιορίζεται στα πολιτικά και οικονομικά πλαίσια ή σε αυτά με τα οποία οι οικονομικοί παράγοντες της Ελλάδας συνδέονται με την Ευρώπη και σπανίως αναγνωρίζεται ο πρωτοποριακός παράγοντας της Ελλάδας στο σχηματισμό του ευρωπαϊκού πολιτισμού.¹⁹

Από πού, όμως, πηγάζει αυτός ο χείμαρρος της

επιχειρηματολογίας για την πολιτισμική αφομοίωση της χώρας μας; Είναι ανεδαφικοί όλοι αυτοί οι ισχυρισμοί ή μήπως η στάση της "ευρωπαϊκής οικογένειας" μάς δίνει τα ερείσματα για να αντιδρούμε τοιούτοτρόπως; Όλοι θυμόμαστε την περίφημη ιστορία με το "Μουσείο της Ευρώπης",²⁰ όπου επιμελώς αποκόπεται η ανατολική ορθόδοξη πτέρυγα από τον ιστορικό κορμό της Ευρώπης, καθώς η περίοδος που θα καλύπτει ξεκινά από το 812 μ.Χ, το έτος της στέψης του Καρλομάγνου ως αυτοκράτορα από τον πάπα Λέοντα Γ'. Χαρακτηριστική είναι η αντίδραση του Μάριου Πλωρίτη, ο οποίος επισημαίνει ότι αφού "δεν έχουν θέση στην Ευρώπη η αρχαία Ελλάδα, η Ρώμη και το Βυζάντιο...", θα πρέπει η Εταιρεία που ανέλαβε τη δημιουργία του "να αποβάλλει από το "μνημείο" της κάθε άτομο, αντικείμενο, κείμενο, που διαφωνεί με τις απόψεις της. Και πρώτα από όλα, το ίδιο το όνομα "Μουσείο της Ευρώπης" αφού και οι δύο λέξεις είναι ελληνικές...". Μάλιστα, προτείνει τη μετονομασία του σε "ευρω-χάουζ", όπου καμία λέξη δεν είναι ελληνική.²¹ Σε αυτό έρχεται να προστεθεί και η προϋπάρχουσα (από το 1995) ανακοίνωση της Γαλλικής Προεδρίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης όπου, με το επιχείρημα της ελάφρυνσης του προϋπολογισμού από τη μείωση του αριθμού των μεταφραστών, ζητά να παραμείνουν ως "γλώσσες εργασίας" στα κοινοτικά όργανα μόνο πέντε (αγγλικά, γαλλικά, γερμανικά, ιταλικά, ισπανικά), ενώ οι υπόλοιπες, συμπεριλαμβανομένης και της ελληνικής, θα ονομάζονται απλώς "επίσημες". Παρόμοιες ανησυχίες, σχετικά με το πεπρωμένο της εθνικής τους ιδιαιτερότητας, φαίνεται ότι διακατέχουν και τους πολίτες των άλλων κρατών-μελών. "Τι γλώσσα θα μιλάμε στην ομοσπονδιακή μας δημοκρατία;" διερωτώνται έντρομοι ορισμένοι Γάλλοι. "Ποιος θα είναι ο αρχηγός;" επιδιώκουν να κατοχυρώσουν οι Γερμανοί. Η Βρετανία πάλι μοιάζει να μην αποδέχτηκε ποτέ ότι συμμετέχει πραγματικά σε αυτό που ονομάστηκε Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα εθνικά συμπλέγματα ανωτερότητας και κατωτερότητας ερμηνεύονται με τη διαλεκτική του παρελθόντος και βρίσκουν στηρίγματα σε λόγους ιστορικούς. Αυτό που εμποδίζει τους Ευρωπαίους να δουν θετικά την όποια μελλοντική πολιτική τους ενοποίηση

¹⁷ "Αναζητώντας Ταυτότητα", ΑΡΔΗΝ, τεύχος 14ο-15ο, Ιούνιος - Σεπτέμβριος 1998, σ.σ. 25-27.

¹⁸ Στενός Σήφης, "Ελλάδα και Δύση", στο περιοδικό ΑΡΔΗΝ, αφιέρωμα Αναζητώντας Ταυτότητα, τεύχος 14ο-15ο, Ιούλιος-Σεπτέμβριος 1998, σ.σ. 30-33.

¹⁹ Φούγιας Μ. Γ., Το ελληνικό υπόβαθρο του ευρωπαϊκού πολιτισμού. Οι ελληνικές ρίζες της Ευρώπης, "Νέα Σύνορα" - Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, Αθήνα 1999, σ.σ. 24-45.

²⁰ Πρόκειται για μια ιδιωτική πρωτοβουλία μιας εταιρείας με σκοπό τη δημιουργία αυτού του μουσείου. Έπειτα από τις αντιδράσεις που προκλήθηκαν, η επίσημη τοποθέτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήρθε δια στόματος της επιτρόπου Βίβιαν Ρέντινγκ, η οποία υπεραμύνθηκε της τάσης για θεώρηση της Ευρώπης ως ενιαίου χώρου.

²¹ Ο Μάριος Πλωρίτης διατύπωσε τις απόψεις του για το "Μουσείο της Ευρώπης" στο άρθρο του "Εκός οι βέβηλοι αρχαίοι", που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα "Το Βήμα" ("Νέες Εποχές") της 7/11/1999.

είναι τα απωθημένα των χαμένων μεγαλείων τους και η ανάμνηση των μεταξύ τους αιματηρών εκθροισμών. Από την πλευρά των Ευρωπαίων ηγετών παρατηρείται μία έντονη προσπάθεια να επικαλύψουν το άρμα των διαδικασιών σύγκλισης με το πέπλο μιας "κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας", ώστε, με αρωγό την πολιτισμική πολυμορφία, να επιτευχθεί η ενοποίηση των κρατών-μελών κάτω από μια πολιτισμική και κατ' επέκταση οικονομική ομπρέλα. Όσο, λοιπόν, προχωρεί η διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης τόσο μεγαλύτερη έμφαση δίνεται στον πολιτισμό και την πολιτιστική πολιτική. Αυτό οφείλεται σε δύο προφανείς λόγους: Πρώτον, στην ανάγκη η Ευρωπαϊκή Ενοποίηση, η σύγκλιση στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση να επενδυθεί με έναν ιδεολογικού χαρακτήρα λόγο για την κοινή ευρωπαϊκή πολιτισμική ταυτότητα. Μια κοινή αντίληψη για την πολιτισμική κληρονομιά υποτίθεται ότι εύκολα οδηγεί σε μια κοινή αντίληψη για το μέλλον. Δεύτερον, στο γεγονός ότι σήμερα πια, στη μετανεωτερική εποχή, στην κοινωνία της πληροφορίας, το πεδίο του πολιτισμού, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται το πεδίο των οπτικοακουστικών, προσφέρεται για την ανάπτυξη ποικίλων δραστηριοτήτων, την πραγματοποίηση επενδύσεων και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Παρ' όλα αυτά, όμως, και παρότι κυρίως με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ που προσέθεσε το άρθρο 128 στη Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά και με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, που το τροποποίησε ελαφρώς, γίνονται σοβαρά βήματα ως προς τη θεσμική μεταχείριση του πολιτισμού και της πολιτισμικής πολιτικής, ο πολιτισμός, ως αντικείμενο ενδιαφέροντος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εξακολουθεί να είναι κάτι το δευτερεύον και το επικουρικό. Βέβαια, η "διακριτικότητα" του άρθρου 128 έχει και τη θετική της όψη, καθώς, αφενός μεν, αναγνωρίζεται η σημασία της εθνικής πολιτισμικής ταυτότητας, αφετέρου, δε, αναγνωρίζεται, εμμέσως πλην σαφώς, σε θεσμικό επίπεδο η πολιτισμική ισοτιμία των κρατών-μελών, ανεξάρτητα από τι συμβαίνει στην πραγματικότητα.²² Δεν πρέπει, άλλωστε, να αγνοούμε το γεγονός ότι στο εσωτερικό της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπάρχουν σοβαρές πολιτισμικές ανισότητες, ιδιαίτερα σε βάρος των μικρότερων κρατών και των λιγότερο ομιλούμενων γλωσσών. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι οι γλώσσες εργασίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αντί για 15, που είναι οι επίσημες γλώσσες, είναι τελικά

μόνο δύο ή μία. Τείνουμε να καταλήξουμε σε μια *lingua franca*²³, που είναι η αγγλική γλώσσα.

Συνεπώς, μια ονομασία που παραπέμπει σε μια "παλιά κοινή καταγωγή" -καθώς η Ευρώπη αποτελεί μια γεωγραφική και ιστορική πραγματικότητα που έλκει το όνομά της από την ελληνική αρχαιότητα-, μια γεωγραφική επικράτεια (αυτή της Ευρωπαϊκής Ένωσης) που, λόγω των διαδοχικών εντάξεων, τείνει να ταυτιστεί με ολόκληρη τη Γηραιά Ήπειρο και ένα ευρωπαϊκό ιδεώδες που διεκδικεί τη δυνατότητα συγκώνευσης εθνικών ιστοριών και πολιτισμών δεν είναι αρκετά για να μιλάμε για έναν ευρωπαϊκό πολιτισμό ο οποίος θα αντικατοπτρίζει μια υπερεθνική ευρωπαϊκή ομοσπονδία.

Τελικά, κινδυνεύουμε από έναν επικείμενο "πολιτισμικό αφελληνισμό"; Το βέβαιο είναι ότι μέσα σε αυτό το πλέγμα των εξελίξεων, είναι εφικτό εμείς οι Έλληνες να διατηρήσουμε την "ελληνικότητά" μας ενώ ταυτόχρονα θα αναπτύσσεται η "ευρωπαϊκότητά" μας. Η ένταξή μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση σε καμία περίπτωση δεν συνεπάγεται και τον πολιτισμικό εξευρωπαϊσμό της χώρας μας. Με άλλα λόγια, δεν χρειάζεται να είμαστε ενάντιοι και αρτηριοσκληρωτικοί απέναντι στη συμμετοχή μας σε ένα ευρύτερο "ομοσπονδιακό κράτος", όπως οραματίζονται την Ευρώπη οι ηγέτες, φοβούμενοι επικείμενη απώλεια της εθνικής μας ταυτότητας. Ούτε θα παραδοθούμε άνευ όρων, προκειμένου να συνταχούμε με τη νέα κατάσταση πραγμάτων. Αυτό που θα συμβεί είναι ότι η χώρα μας θα εισέλθει στο ευρωπαϊκό πολιτισμικό γίγνεσθαι και, όντας φορέας και κοινωνός ενός πλούσιου και αξιοθαύμαστου πολιτισμικού παρελθόντος, θα λειτουργήσει ως ακρογωνιαίος λίθος του ευρωπαϊκού οικοδομήματος. Στην περίπτωση αυτή, η Ελλάδα θα μιν θα αφομοιώσει τις πολιτισμικές επιρροές που θα δεχθεί από την Ευρώπη, αλλά δεν θα αφομοιωθεί από τα ξενόφερτα στοιχεία, ούτε θα ισοπεδωθεί πολιτισμικά, εφόσον διατηρεί ως κόρη οφθαλμού την εθνική μας ταυτότητα και την πολιτισμική μας κληρονομιά. Και, φυσικά, υπό την προϋπόθεση ότι θα απομυθοποιήσουμε το παρελθόν μας και θα αποστασιοποιηθούμε από το ρόλο του πολιτισμικού μεσσία και θα επαναπροσδιορίσουμε τη θέση μας με γνώμονα την αναμφισβήτητη πολιτισμική ιδιαιτερότητά μας μέσα στην πολυφωνία και την πολυπολιτισμικότητα των ευρωπαίων εταίρων μας.

²² Βενιζέλος Ευάγγελος, "Ευρωπαϊκή Αριστερά και πολιτισμός" στο Διαχρονία και Συνέργεια- Μια πολιτική πολιτισμού, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998, σ.σ. 283-288.

²³ Ο όρος χρησιμοποιείται από τον Ευάγγελο Βενιζέλο στο κείμενο "Η γλωσσική ισοτιμία των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης" που περιλαμβάνεται στο Διαχρονία και Συνέργεια - Μια πολιτική Πολιτισμού, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα 1998, σ.σ. 193-198.

Η Ποιητική Νοημοσύνη του Οδυσσέα Ελύτη και η "α-νοησία" της εποχής μας*

Δημήτρης Δαμίγος
Επίκουρος Καθηγητής Ιατρικής Ψυχολογίας
Ιατρική Σχολή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

* Ομιλία που δόθηκε στις 29/3/02 στην αίθουσα Λόγου και Τέχνης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων στα πλαίσια του 3ου Μεταπτυχιακού Σεμιναρίου Κοινωνικής Ψυχιατρικής και της ενότητας "Φιλοσοφία, Τέχνη και Ψυχική Υγεία" αφιερωμένης στον Οδυσσέα Ελύτη.

1. ΤΟ ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΕΛΛΕΙΜΜΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

"Μπαίνοντας ο 20ος αιώνας στο τελευταίο του τέταρτο, αισθάνομαι άστεγος και περπιός. Όλα είναι κατειλημμένα - ως και τ' άστρα.... Οι κολεγιόπαιδες λύνουν εκπληκτικές εξισώσεις με μίαν ευκολία που είναι να απορείς: συν, πλην, διά, επί - άρα. Το μουσικό στη ζωή αυτή, φαίνεται, δεν είναι αν είσαι δούλος ή όχι καθόλου. Είναι να οδηγείσαι με συνέπεια σε κάποιο άρα και να έχεις έτοιμη την απάντηση. Πολύ ωραία. Μπροστά όμως σε μια φράση ποιητική, για ποιο λόγο αυτό το άρα σκομώνει... Κάποια μέρα, πιθανόν, οι ηλεκτρονικοί εγκέφαλοι καταμετρώντας τη διαδοχή φωνηέντων και συμφώνων σε όλους τους ενδεχόμενους συνδυασμούς, να καρφώσουν κάπου το μαγικό εκείνο συνδυασμό, που το αίσθημα του ποιητή συνέλαβε ακαριαία. Θα 'τανε όμως, ας το ομολογήσουμε, κι από λίγο δολοφονία. Δεν αφαιρεί κανείς τους πέπλους της θεάς απιμωρητή", έγραφε ο Ελύτης πριν 25 χρόνια, "Εν λευκώ - Η μέθοδος του άρα" σ.165.

Πέρασε και το τελευταίο τέταρτο του αιώνα μας και μπήκαμε στη νέα χιλιετία, χωρίς ακόμη οι υπολογιστές να καρφώσουν το μαγικό εκείνο συνδυασμό. Η κοινωνία όμως δεν παραιτήθηκε από την αναζήτηση αυτής της ουτοπίας. "Κάρφωσε" άλλο λαβράκι για να μας κρατά σε αγωνία, θριαμβολογώντας για την αξία της ορθολογικής σκέψης. Οι εφημερίδες και τα δελτία ειδήσεων ανήγγειλαν θριαμβευτικά ότι "Ολοκληρώθηκε η χαρτογράφηση του ανθρώπινου DNA και πλησιάζουμε στη λύση του μυστηρίου της ζωής!!!". Επιτέλους, είμαστε κοντά, όχι μόνο στο να σκώσουμε το πέπλο της θεάς αλλά να την απογυμνώσουμε τελείως. Να την κάνουμε δική μας, υπηρέτριά μας.

Οι διαστάσεις που παίρνουν οι πρόσφατες ανακαλύψεις της επιστήμης και ο αντίκτυπος που έχουν στο κοινωνικό σύνολο, εκφράζουν τη μεγάλη ανάγκη του ανθρώπου να κατανοήσει με τη λογική το μυστήριο της ζωής και του κόσμου. Η κοινωνία είναι έτοιμη να πιαστεί από τις χίμαιρες που της προσφέρει η επιστήμη όταν την μετατρέπουμε σε θρησκεία. Το τραγικότερο όμως για τον άνθρωπο θα ήταν όλες αυτές οι επαγγελίες της επιστήμης να ήταν αληθινές. Να μπορούσε, δηλαδή, να ερμηνευθεί το μυστήριο της ζωής με επιστημονικούς χάρτες και να κλείσουμε όλη τη μαγεία του μέσα τους. *"Τη μαγεία δεν την πιάνεις με την ερμηνεία της μαγείας, πόσο μάλλον με την περιγραφή της ερμηνείας της μαγείας. Ή κελαηδός ή σωπαίνεις. Δε λες: αυτό που κάνω είναι κελαηδητό. Αλήμονο. Αν νογούσαν τα πουλιά, θα μας έπαιρναν με τις πέτρες - συγγνώμη με τις κουτσουλιές ήθελα να πω" "Εν λευκώ - Τα μικρά έψιλον" σ.255*

Ένας μεγάλος φιλόσοφος του αιώνα μας, ο Wittgenstein, ο οποίος αφιέρωσε όλο του το έργο στην προσπάθεια να δείξει τα όρια της λογικής σκέψης μας λέει ότι *"...Αισθανόμαστε, πως ακόμα κι αν δοθούν απαντήσεις σε όλες τις δυνατές επιστημονικές ερωτήσεις, τα προβλήματα της ζωής μας δεν θα τα έχουμε καν αγγίξει". "Για όσα δε μπορεί να μιλάει κανείς, για αυτά πρέπει να σωπαίνει."* *"Χωρίς άλλο, υπάρχει αυτό που δε λέγεται με λόγια. Αυτό δείχνεται, είναι το μουσικό στοιχείο" "Tractatus Logico-Philosophicus" σ.131.*

Εκεί που ο Wittgenstein τοποθετεί τα όρια και τη σιωπή της λογικής γλώσσας αρχίζει ο ήχος μιας άλλης πραγματικότητας που μπορεί να γίνει αισθητή από τον ποιητικό λόγο.

"Η Ποίηση εγείρεται στο σημείο, όπου ο ορθολογισμός καταθέτει τα όπλα του για να αναλάβει εκείνη και να προχωρήσει μέσα στην απαγορευμένη ζωή..." "Εν λευκώ-Λόγος στην Ακαδημία της Στοκχόλμης" σ. 321. *"Όταν ανακαλύψουμε τις μυστικές σχέσεις των εννοιών και τις περπατήσουμε σε βάθος θα βρούμε σ' ένα άλλου είδους ξέφωτο που είναι η Ποίηση. Και η ποίηση πάντοτε είναι μία όπως ένας είναι ο ουρανός."* "Μικρός Ναυτίλος" σ. 20. *"...Η ποίηση είναι η τέχνη να οδηγείσαι και να φθάνεις προς αυτό που σε υπερβαίνει. Από τα μυριάδες μυστικά σήματα, που με αυτά είναι διάσπαρτος ο κόσμος...να συνθέσεις λέξεις, και από τις λέξεις φράσεις, που η αποκρυπτογράφησή τους να σε φέρνει πιο κοντά στη βαθύτερη αλήθεια."* "Εν λευκώ-Λόγος στην Ακαδημία της Στοκχόλμης" σ.319, για να καταλήξει, όπως ο Wittgenstein *"Ο ποιητής δείχνει"* "Εν λευκώ- Η μέθοδος του άρα" σ.181

2. Η ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΨΥΧΙΣΜΟΥ

Άραγε η σύνθεση για την οποία μιλά ο Ελύτης αποτελεί ένα αφηρημένο ποιητικό κατασκεύασμα ή μήπως πρόκειται για μία κατάσταση που όλοι κουβαλάμε μέσα μας, για κάτι που υπάρχει σιωπηλά γύρω μας και περιμένει να το ανακαλύψουμε; Και αν αυτό ισχύει, πώς το παρατηρούμε; πώς μπορούμε να διακρίνουμε αυτή τη μυστική σχέση, που διασυνδέει, όπως μας λέει *"τα στοιχεία του κόσμου τούτου, με τα οποία ανασυντίθεται ο άλλος κόσμος. Αυτή η δεύτερη πραγματικότητα που τη δικαιούμαστε και από δική μας ανικανότητα δεν αξιωνόμαστε"* "Εν λευκώ-Λόγος στην Ακαδημία της Στοκχόλμης" σ.321

Τα τελευταία χρόνια οι έρευνες από τον χώρο της νευροφυσιολογίας ανέτρεψαν τις πεποιθήσεις μας για τη λειτουργία του εγκεφάλου. Γνωρίζουμε σήμερα, ότι η εξέλιξη, η οργάνωση, ακόμη και η ανατομία του κεντρικού νευρικού συστήματος δεν υπόκεινται στον πλήρη έλεγχο του γενετικού κώδικα αλλά είναι συνδυασμός της γενετικής πληροφορίας και της αλληλεπίδρασης του οργανισμού με το περιβάλλον. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι δεν υπάρχουν στη φύση δύο απόλυτα ταυτόσημοι οργανισμοί στο επίπεδο του κεντρικού νευρικού συστήματος, ούτε οι μονοωογενείς δίδυμοι, δηλαδή οι οργανισμοί που προέρχονται από το ίδιο γενετικό υλικό.

Γνωρίζουμε επίσης, ότι ένα μεγάλο μέρος των εγκεφαλικών διεργασιών γίνεται σε ένα λανθάνον επίπεδο ,χωρίς να έχουμε την δυνατότητα πρόσβασης και συνειδητού ελέγχου των λειτουργιών αυτών. Ξαν το σώμα να κρατά ένα σημαντικό κομμάτι αυτόνομης και ελεύθερης διαχείρισης των ερεθισμάτων που δέχεται αποδίδοντας μας το αποτέλεσμα αυτών των διεργασιών, όπως συμβαίνει με το όνειρο.

Ενδεικτικό παράδειγμα η ονειρική λειτουργία. Ορισμένοι θα μπορούσαν να δουν σε αυτή την διαπίστωση ένα περιορισμό της ελεύθερης βούλησης του ανθρώπου. Θεωρώ ότι συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο. Το σώμα διαφυλάσσει το "δικαίωμα" του για μια ελεύθερη διαχείριση των ερεθισμάτων που είναι ουσιαστικά και ζωτικής σημασίας για την επιβίωση του από την κατάχρηση που η συνείδηση θα μπορούσε να προκαλέσει. Διατηρεί την δυνατότητα του για ελευθερία και δημιουργία ακόμη και όταν σε άλλα επίπεδα λειτουργίας του οργανισμού έχει περιορισθεί.

Φαίνεται ότι υπάρχουν δύο μεγάλες προτεραιότητες που το σώμα προσπαθεί να διατηρήσει με όλες του τις δυνάμεις. Η πρώτη αναφέρεται στην ελεύθερη διαχείριση των ζωτικών για τη λειτουργία και επιβίωσή του ερεθισμάτων και καταστάσεων που βιώνει. Η δεύτερη συνδέεται με τη διατήρηση της μοναδικότητας του σε σχέση με οποιοδήποτε άλλο οργανισμό υπάρχει. Κλασσικό παράδειγμα η λειτουργία του ανοσοποιητικού συστήματος και ιδιαίτερα οι διακρίσεις που έχει την δυνατότητα να κάνει. Το ανοσοποιητικό σύστημα δεν διέπεται από μια αμυντικού τύπου "λογική" αδιακρίτως προς κάθε τι ξένο, όπως νομίζαμε παλαιότερα. Η "λογική" του ανοσοποιητικού συστήματος φαίνεται να συνδέεται με τη διατήρηση της ετερότητας του οργανισμού. Της ταυτότητάς του στο βιολογικό επίπεδο. Αυτό ίσως εξηγεί, γιατί το ανοσοποιητικό μας σύστημα επιτίθεται για να απορρίψει ακόμη και μοσχεύματα, που είναι για το καλό του σώματος, αν δεν έχουν υψηλή συμβατότητα, αν κινδυνεύει αυτό που θεωρεί καίριο, η ταυτότητα και η μοναδικότητα του οργανισμού. Η μοναδική περίπτωση που δέχεται ένα "ξένο" σώμα είναι κατά την διάρκεια της κύησης. Το σώμα, που για να επιβιώσει έμαθε να πολεμά μέχρι εξόντωσης μέσω του ανοσοποιητικού συστήματος κάθε ξένο οργανισμό, ανοίγει την αγκαλιά του για να υποδεχθεί το έμβρυο. Ίσως γιατί "γνωρίζει" ότι ο νέος αυτός οργανισμός, όχι μόνο δεν απειλεί την ετερότητα του σώματος της μητέρας αλλά αντίθετα την ενισχύει και την εδραιώνει στο ψυχολογικό επίπεδο, μέσα από τους νέους ρόλους και τις σχέσεις που θα προκύψουν.

Το σώμα συνδράμει αυτές προτεραιότητες του οργανισμού στις διάφορες φάσεις της εξέλιξης του. Είναι τυχαίο που στην πρώιμη φάση της ζωής του ανθρώπου, οι αισθήσεις δεν είναι στον ίδιο βαθμό ανεπτυγμένες; Για παράδειγμα η διακριτική ικανότητα της όσφρησης είναι πολύ ανεπτυγμένη, επιτρέποντας στο βρέφος να διακρίνει μεταξύ πολλών αντικείμενων εκείνο που φέρει την μυρωδιά της μητέρας του. Το ίδιο ανεπτυγμένη είναι και η αφή, η οποία διαδραματίζει ένα ζωτικής σημασίας ρόλο κατά την πρώιμη αυτή περίοδο. Ένας σημαντικός ψυχολόγος ο Bowlby μίλησε για το ένστικτο της προσκόλλησης, την ικανοποίηση του οποίου θεωρεί ζωτικής σημασίας για την επιβίωση του

οργανισμού. Ένας άλλος ψυχαναλυτής ο Anzieu θεωρεί, ότι οι πρώιμες εμπειρίες που εγγράφει ο άνθρωπος μέσω του δέρματος δημιουργούν τα θεμέλια του ψυχισμού και του Εγώ, μιλώντας για το Εγώ-δέρμα. Είναι άραγε τυχαίο το γεγονός ότι κατά το στάδιο της εμβρυογένεσης, το κεντρικό νευρικό σύστημα και το δέρμα προέρχονται από το ίδιο εμβρυακό υλικό;

Άλλες αισθήσεις, όπως η όραση, δεν είναι πλήρως αναπτυγμένες την πρώτη περίοδο της ζωής. Είναι γνωστό, ότι το βρέφος έχει μία θολή, μυωπική, εικόνα του κόσμου πέρα των 25-30 περίπου εκατοστών. Μπορεί όμως να διακρίνει καθαρά το πρόσωπο της μητέρας του κατά την διάρκεια του θηλασμού. Με τον τρόπο αυτό το σώμα μέσω των αισθήσεων συμβάλει στην ενίσχυση της σχέσης μεταξύ μητέρας και βρέφους. Το παράδοξο είναι, ότι η δημιουργία της αυτονομίας και της ετερότητας περνά μέσα από μια αδιαφοροποίητη αρχικά κατάσταση, από μία συμβιωτική σε πρώτο στάδιο σχέση. Οι εγγραφές από την εμπειρία αυτής της θεμελιακής ενότητας μένουν βαθιά χαραγμένες σε ένα λανθάνον επίπεδο στο σώμα και στο ψυχισμό. Πρόκειται για θεμελιακού χαρακτήρα εμπειρίες, που θα καθορίσουν σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη του σε όλες τις φάσεις της ζωής του.

Όπως συχνά συμβαίνει στη ζωή, τα βασικά συστατικά που συνθέτουν το μυστήριο της είναι μπροστά στα μάτια μας, αρκεί να θέλουμε να τα δούμε και να τα ακούσουμε. Η παρατήρηση του ποιητή, ότι *"Η ζωή παντού μιμείται τον εαυτό της"* *"Προσανατολισμοί"* σ.109, φαίνεται να έχει μια γενική ισχύ, για κάθε επίπεδο της πραγματικότητας και του κόσμου. Ξέρουμε, ότι στην εξελικτική πορεία της ζωής το πέρασμα από το ένα επίπεδο στο άλλο δεν συνεπάγεται την κατάργηση του προηγούμενου. Το προηγούμενο συνεχίζει να υπάρχει σιωπηλά περνώντας σε ένα λανθάνον επίπεδο ενώ συγχρόνως οι λειτουργίες του αποκτούν έναν θεμελιακό χαρακτήρα. Όπως οι ρίζες του δέντρου, που δεν φαίνονται αλλά είναι υπεύθυνες για το στέριωμα και την τροφή του. Φαίνεται, ότι αυτή η σιωπηλή θεμελιακή ενότητα έχει καθολικό χαρακτήρα.

Στις αρχές του αιώνα που μας πέρασε, όταν η επιστήμη αναγκάστηκε να αποδεχθεί την ύπαρξη αυτής της λανθάνουσας πραγματικότητας και της θεμελιακής ενότητας, μέσα από δύο ανακαλύψεις, ολόκληρο το οικοδόμημα της καρτεσιανής λογικής, όπου είχε εναποθέσει ο άνθρωπος τις ελπίδες του για πλήρη ερμηνεία και έλεγχο του κόσμου, άρχισε να κλονίζεται. Όλα άρχισαν κατά μια περίεργη σύμπτωση την ίδια περίοδο στο μεταίχμιο του 19ου με τον 20ο αιώνα.

Η πρώτη διαπίστωση έγινε από τον Φρόυντ, και αναφέρεται

στην ύπαρξη ενός ασυνειδήτου επιπέδου λειτουργίας του ψυχισμού. Το επίπεδο αυτό αποτελεί την ενεργειακή δεξαμενή του ψυχισμού και η λειτουργία του δεν διέπεται από τους νόμους της λογικής και της συνειδησης.

Η δεύτερη έρχεται από το χώρο της φυσικής. Ο Πλάνκ ανακαλύπτει την κβαντική φυσική προκειμένου να περιγράψει ένα λανθάνον επίπεδο της φυσικής πραγματικότητας όπου οι νόμοι της κλασικής φυσικής δεν ισχύουν. Η ενέργεια και η ύπαρξη στοιχειωδών σωματιδίων που αποτελούν τα θεμέλια του υλικού κόσμου, και των οποίων η συμπεριφορά δεν υπακούει στους γνωστούς φυσικούς νόμους, κλονίζουν τα θεμέλια της κλασικής φυσικής. Η ελευθερία και το τυχαίο κυριαρχούν στο επίπεδο αυτό.

Φαίνεται, ότι η ύλη, έχει και αυτή το "ασυνείδητο" της. Στο επίπεδο αυτό της φυσικής πραγματικότητας, η λογική σκέψη δεν επαρκεί για την κατανόηση των φαινομένων που παρατηρούμε. Υπάρχει ένας βαθμός ελευθερίας που χαρακτηρίζει τις διεργασίες που συντελούνται εκεί, την οποία δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε πλήρως. Στο αόρατο αυτό επίπεδο της πραγματικότητας, κυρίαρχος ήχος είναι η "σιωπή", ενώ η διαφάνεια είναι τόσο απόλυτη που την παίρνουμε για το "κενό". Ο χώρος και ο χρόνος δεν έχουν τις ίδιες διαστάσεις, ενώ αόρατες χορδές φαίνεται να συνδέουν τα πάντα, χωρίς να περιορίζονται από τις χωροχρονικές σταθερές της κλασικής φυσικής. Η ύλη και η ενέργεια στο κβαντικό επίπεδο φαίνεται να ξεπηδούν σε ορισμένες περιπτώσεις από το πουθενά Από *"παλμούς του κενού"*, όπως είπε ο Γάλλος φυσικός B. Nicolescu, χρησιμοποιώντας μια *"ποιητική έκφραση"* για να περιγράψει τις εκφράσεις της φυσικής πραγματικότητας στο επίπεδο αυτό.

Είναι η αρχή *"του τέλους της βεβαιότητας"*, όπως υπολόφρησε πριν λίγα χρόνια το τελευταίο του βιβλίο ο νομπελίστας χημικός, I. Prigogine. για να καταλήξει στη διαπίστωση, ότι ακόμη και στη φυσική πραγματικότητα, ένα μικρό μόνο ποσοστό των δυναμικών διεργασιών που εξελίσσονται στο χρόνο, μπορεί να ελεγχθεί και να κατανοηθεί με απόλυτα προβλέψιμο τρόπο. Το υπόλοιπο σε κάποιο βαθμό θα μας ξεγλιστρά, όπως το νερό μέσα από τα δάκτυλά μας, ακριβώς τη στιγμή που νομίζαμε ότι καταφέραμε να το ελέγξουμε.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στο ψυχολογικό επίπεδο. Τα όνειρα για παράδειγμα αναδύονται με ένα απρόβλεπτο τρόπο. Η ονειρική λειτουργία συνιστά ένα πεδίο όπου *"επιτέλους για μια φορά, είμαστε όλοι ίσοι... Η μακραίωνη συνήθεια των ανθρώπων να ταυτίζουν οτιδήποτε ωραίο η ανέφικτο με το όνειρο οφείλεται πιστεύω, στην πλάσματική έννοια ενός κόσμου ανασυννομένου"*

περισσότερο, παρά στην απολαβή στιγμών ευτυχισμένων, που κατά κανόνα είναι σπανιότερες από τις αγχώδεις και τις εφιαλτικές". "Ανοιχτά Χαρτιά-Τα όνειρα" σ.204

Ο Ελύτης, με την παρατήρηση αυτή εμβαθύνει ακόμη περισσότερο τις απόψεις του Φρόντ για το όνειρο. Γνωρίζει, γιατί η ποίηση του το έδειξε, ότι το νόημα της ονειρικής λειτουργίας δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο στην ικανοποίηση των ασυνειδήτων επιθυμιών ή στην έκφραση των ενδοψυχικών συγκρούσεων. Θα πρέπει το όνειρο να συμμετέχει στο μυστικό της ζωής, αυτό της θεμελιώδους ενότητας και της απόλυτης ελευθερίας. Και μας προειδοποιεί **"Το όνειρο σε αφήνει όταν το αφήσεις"**. "Ανοιχτά Χαρτιά-Τα όνειρα" σ.204

Είναι άραγε τυχαίο το γεγονός, ότι σε σοβαρές ψυχοσωματικές ασθένειες, όπου η θεμελιώδης ενότητα ψυχικού και σωματικού έχει διαταραχθεί, παρατηρούμε μια ελλειμματική λειτουργία της ονειρικής λειτουργίας του ασθενούς; Οι ψυχικές διεργασίες, που παρατηρούνται σε αυτές τις ασθένειες, χαρακτηρίζονται από μια δυσκολία να διασυνδεθούν συναισθήματα και βιώματα μέσω των νοητικών λειτουργιών και της σκέψης; Ο επιστημονικός όρος που περιγράφει αυτές τις διεργασίες είναι "διεκπεραιωτική σκέψη". Πρόκειται, δηλαδή, για την αδυναμία του ατόμου να διασύνδεει και να επεξεργάζεται με μεταφορικό και συμβολικό τρόπο αυτά που του συμβαίνουν στο συναισθηματικό επίπεδο. Αυτό το γεγονός έχει σαν αποτέλεσμα, η σκέψη του και οι νοητικές διεργασίες που χρησιμοποιεί, να περιορίζονται στην τυπική περιγραφή των καταστάσεων που ζει, σαν να διεκπεραιώνει συμβατικά την ζωή του. Ο ποιητής γνωρίζει καλά, ότι όταν η διασυνδετική λειτουργία αιονεί παραμονεύει η φθορά. **"Δεν ωτακουστούμε αρκετά στις πόρτες της μυστικής συνομιλίας των πραγμάτων - να τι μας συμβαίνει."** "Ανοιχτά χαρτιά" Τα κορίτσια σ.173. Η λειτουργία αυτή έχει ένα χαρακτήρα μοναδικό και μοναχικό μαζί. **"Στο σημείο όπου το μόριο της ψυχής μεταβάλλεται πάλι σε μόριο ύλης, εκτός από τον εαυτό σου δε γίνεται να παρίσταται άλλος κανείς. Και είναι αλήθεια σ' ένα τέτοιου είδους πείραμα που συνίσταται το μυστικό. Είναι η λειτουργία των συγκοινωνούντων δοχείων που ενδιαφέρει. Να κυκλοφορεί το μυστήριο και στους δυο χώρους με την ίδια ευλογοφάνεια."** "Μαρία Νεφέλη" σ.60. Δε γνωρίζω πιο εύστοχη παρατήρηση για την ψυχοσωματική ενότητα καθώς και για τις επιπτώσεις που υπάρχουν όταν διαταραχθεί. **"Ο ασυγχρονισμός της φύσης και του ανθρώπου έφερε τον ασυγχρονισμό της ψυχής και του σώματος... Δυστυχώς οι άνθρωποι αποκτούν εύκολα μεγάλη παιδεία και σε ό,τι απαιτείται μονάχα ο εγκέφαλος διαπρέπουν. Σ' ό,τι όμως απαιτείται να μετέχουν οι αισθήσεις υπνώτουν. Τα αισθητήριά τους σε κατάσταση μόνιμου υποθερμίας. Εξ ου και ο περίφημος διανοητισμός της εποχής μας που αποκόπει**

ένα ένα όλα νήματα μας συνδέουν με την άμεση ζωή και μας καταδικάζει σε πείνα θερμής αγκαλιάς και αληθινών δακρύων..." "Ιδιωτική οδός" σ.66

Πρόσφατη έρευνα στη Γαλλία, έδειξε την ιλιγγιώδη αύξηση του αριθμού των αυτοκτονιών. Αυτό όμως που ανησύχησε τους ειδικούς είναι η παρατήρηση, ότι ένα σημαντικό ποσοστό οδηγήθηκε σε αυτήν την απεγνωσμένη ενέργεια, όχι από την ύπαρξη κάποιου συγκεκριμένου αδιεξόδου, αλλά από το βάρος ενός αβάσταχτου κενού και την απουσία νοήματος για τη ζωή τους. Σαν η ενέργεια στην οποία κατέφυγαν να ήταν η μόνη που τους απέμενε για να το γεμίσουν, να το κάνουν να πάψει να υπάρχει. **"Το "κενό" υπάρχει όσο δεν πέφτεις μέσα του."** Μαρία Νεφέλη σ.78

Οι άνθρωποι σήμερα έχουν εξοστρακίσει στο περιθώριο της ζωής ακόμη και γεγονότα που κάποτε ήταν στο επίκεντρό της, όπως για παράδειγμα τον θάνατο. Ο Ελύτης γνωρίζει πόσο σημαντικό είναι για την νοηματοδότηση της ζωής μας να μην απωθούμε αυτό, που συνιστά τον πιο αρχέγονο και διαχρονικό άγχος για τον ψυχισμό. **"Εστρεψα καταπάνω μου τον θάνατο σαν υπερμέγεθες πλιοτρόπιο"** "Μικρός ναυτίλος" σ.27. Στην εποχή μας έχουμε εξοστρακίσει στο περιθώριο της ζωής το σημαντικό αυτό γεγονός. Οι άνθρωποι συχνά πεθαίνουν χωρίς να το πάρουμε ειδηση, σ' ένα δωμάτιο νοσοκομείου, αν όχι σε ειδικά κέντρα ασθενών τελικού σταδίου, όπως αυτά που έχουν δημιουργηθεί σε πολλές πόλεις του εξωτερικού. Είναι οδυνηρές αυτές οι στιγμές για κάθε άνθρωπο αλλά η οδύνη αυτή γίνεται αβάσταχτη όταν συμβαίνουν σε παρόμοιες συνθήκες. **"Παραμονές θανάτου πως υποφέρεται -πέστε μου- ένα σώμα; Παραμονές θανάτου- πέστε μου -πως γράφεται μια λευκή φωνή"** Ανοιχτά χαρτιά σ.16. Χρωσώ ευγνωμοσύνη στους ανθρώπους που με εμπιστεύθηκαν στα πλαίσια της κλινικής μου δουλειάς στο χώρο της ψυχο-ογκολογίας, να τους συνοδέψω στο τέλος της ζωής τους, και λυπάμαι που κάποιες φορές δειλίασα και προσπάθησα να τ' αποφυγώ. Πιστεύω ότι η λευκή φωνή που μας αναφέρει ο ποιητής είναι φορέας ενός νοήματος για την ζωή μας. **"Ο πρώτος γείτονας του θανάτου, είναι ο σπόρος"** "Εν λευκώ-Η μέθοδος του άρα" σ.178.

Όταν, **"την πρώτη αλήθεια που είναι ο θάνατος"** Ανοιχτά χαρτιά σ.41, δεν την αποδέχεσαι και την τοποθετείς στο περιθώριο της ζωής είναι δύσκολο να προχωρήσεις για να βρεις την επόμενη, πόσο μάλλον την "τελευταία".

3. ΓΙΑ ΜΙΑ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ

Αν όπως έλεγε ένας μεγάλος επιστημολόγος, ο G. Bateson, αισθητική είναι η ανακάλυψη της κρυφής δομής που

διασυνδέει τα πράγματα μεταξύ τους, πιστεύω ότι αυτό που μας προτείνει ο Ελύτης με το έργο του είναι μία αισθητική της ζωής και των σχέσεων μας με τον κόσμο.

"Ένα ποίημα ξεπερνάει τη γνώση και βρίσκεται πιο κοντά στην έννοια φύσης, παρουσιάζει, δηλαδή, πολύ περισσότερες αναλογίες μ' ένα οποιοδήποτε φυσικό φαινόμενο... Ο ιδανικός ποιητής ξεκινά από την πεποίθηση ότι μπορεί, και πρέπει, να προξενεί μέσα στο πνεύμα φυσικά φαινόμενα" "Ανοιχτά χαρτιά- Τα κορίτσια" σ.170. Η ποίηση δεν αναφέρεται σε μία αφηρημένη πνευματική δημιουργία, για αυτό πρέπει **"όλα τα παράγωγα της μουσικής ήχησης που συντελείται σε μία γραφή να βρίσκουν την αναλογία τους στο επίπεδο των ανθρωπίνων σχέσεων"** "Ιδιωτική οδός" σ.60

Δεν έχω διακρίνει στο έργο του έναν αρνητικό ορισμό των ουσιαστικών πραγμάτων, που συνθέτουν τη ζωή και τον κόσμο. Δυστυχώς συχνά στην εποχή μας τα πιο σημαντικά πράγματα συντηθίζουμε να τα ορίζουμε μόνο αρνητικά. Ο θάνατος ορίζεται σαν η απουσία ζωής, η υγεία σαν η απουσία κάποιας ασθένειας. Είναι όμως έτσι, ή μήπως η διαπίστωση αυτή εκφράζει την αδυναμία του σύγχρονου ανθρώπου να διαχειρισθεί δημιουργικά τα θεμελιώδη ζητήματα της ζωής από όπου θα αντιλήσει έμπνευση για να βοηθηθεί στη ζωή και τη θέση του στον κόσμο. Χωρίς αυτή τη βοήθεια ο κόσμος αποκτά ένα βάρος αβάστακτο, μια αγωνία και μία απελπισία αφόρητη.

Είναι σημαντικό να διακρίνουμε στο επίπεδο της κοινωνικής σημειολογίας τις εκφράσεις που παίρνει η αδυναμία του σύγχρονου ανθρώπου να αποδώσει ένα νόημα στην ύπαρξη του. Φαίνεται, ότι στην εποχή μας η φθορά των αξιών, η ασάφεια και η ανασφάλεια που χαρακτηρίζουν τις ανθρώπινες σχέσεις, η ανωνυμία και η μοναξιά του σύγχρονου ανθρώπου, τον ωθούν σε μία άκριτη υιοθέτηση κάθε είδους εικονικής πραγματικότητας προκειμένου να αποφύγει να κοιτάξει την βαθύτερη αγωνία και απελπισία που υπάρχει στη ζωή του. Τα κενά περιεχομένου, τηλεοπτικά προϊόντα της εποχής μας αποτελούν συμπτώματα αυτής της βαθύτερης απόγνωσης που χαρακτηρίζει την εποχή μας. Μια τραγική προσπάθεια να αποδοθεί μορφή και αξία στην κενότητα που την χαρακτηρίζει, ώστε να την κάνουμε οικία και να πάψει να μας τυραννά. Για αυτό ίσως έχουν τόσο ακροαματικότητα. Μας απομακρύνουν από την επώδυνη συνειδητοποίηση μιας πραγματικότητας, δυστυχώς όχι μόνο τηλεοπτικής, που δεν έχουμε το κουράγιο να αντικρίσουμε. Ίσως όμως, αν βρίσκαμε την δύναμη να την κοιτάξουμε, θα αναγνωρίζαμε κάτι από τη ζωή μας και την βαθύτερη απόγνωση ή ματαιοδοξία, που προσπαθούμε να κρύψουμε προσφεύγοντας σε μια ελεγχόμενη πραγματικότητα, όπου όλοι θα ανταμειφθούν, αρκεί να

προσφέρουν θυσία στο βωμό της θεάματος ένα κομμάτι της προσωπικής ζωής και ελευθερίας τους.

Η λύση δεν βρίσκεται σε τεχνητές απαγορεύσεις του **"μαύρου σπέρματος"** Ανοιχτά χαρτιά σ.34,36 όπως ονόμαζε ο Ελύτης τις καταστροφικές δυνάμεις της ζωής, αλλά στη συνειδητοποίηση τους, απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορέσει η δημιουργικότητα να αναδυθεί. Πρέπει να μάθουμε να αναγνωρίζουμε τη νέα μορφή που παίρνει η ωμότητα στην εποχή μας, αυτήν του "αθώου" προσώπου, της κοινοτυπίας. Όταν η ωμότητα είναι έκδηλη είναι πιο εύκολο να αντιμετωπισθεί γιατί προκαλεί την άμεση αντίδραση, τον αποτροπισσμό. Στη νέα της μορφή η ωμότητα δεν αναφέρεται στο σώμα αλλά στην ψυχή. Είναι σχεδόν αόρατη, στοχεύοντας στην εκμετάλλευση βαθύτερων ψυχολογικών λειτουργιών, αναγκών και επιθυμιών, ενώ προσφέρει σε αντάλλαγμα ένα απεριόριστο πεδίο έκφρασης, ανεκτικό σε κάθε είδους εκκεντρικότητα, αποσκοπώντας στην δημιουργία ενός ψευδο-συναισθήματος ελευθερίας, και ελέγχου των καταστάσεων της ζωής.

Η ουσιαστική αλλαγή αυτού του τρόπου ζωής περνά αναγκαστικά μέσα από την συνειδητοποίηση των οδυνηρών συναισθημάτων που ο σύγχρονος άνθρωπος προσπαθεί να συγκαλύψει και να απωθήσει. Εκεί βρίσκεται η δυνατότητα υπέρβασης τους. **"Μήπως η απελπισία δεν είναι στο βάθος παρά μια άπω ελπίς;...Οπότε και η μοναξιά συμβαίνει να είναι η μόνη αξία που έχει την δύναμη να την αποκαλύψει;"** "Ο κήπος με τις αυταπάτες" σ.41.

Ίσως, μέσα από αυτό τον δρόμο μπορέσουμε να δώσουμε μια άλλη μορφή στο "κενό" και να ακούσουμε τον ήχο της "σιωπής", ανακαλύπτοντας τις βαθύτερες διασυνδέσεις που μας ενώνουν με τα πράγματα του κόσμου και του νοήματος που κρύβεται εκεί. Πρόκειται για την δημιουργία μιας νέας βιωματικής αισθητικής για τα πράγματα και τις σχέσεις της ζωή μας.

Ο Ελύτης γνωρίζει καλά τον πλούτο που περιέχεται στην λανθάνουσα πραγματικότητα όπως και την φτώχεια που κρύβουν τα υλικά αγαθά **"Η θα'σαι ολιγαρκής στα υλικά αγαθά ή θα'σαι ολιγαρκής στα διώματα σου"** "Ιδιωτική οδός" σ.76 **"Η μία πεντάρα σε κάνει πλούσιο οι πολλές ποτέ"**, **"Μες το κενό θησαύριζα και τώρα πάλι μες στους θησαυρούς μένω κενός"** "Μαρία Νεφέλη" σ.21. Ο ποιητής "παίζει" με το κενό και μας καλεί να παίξουμε μαζί του. Όπως στο ποίημα του **"Μικρού Ναυτίλου"** ή στον πρόλογο του **"Έν λευκώ"**, που αφαιρεί το κενό διάστημα που χωρίζουν τις λέξεις και αμέσως το νόημα τους χάνεται και χρειάζεται προσπάθεια για να το βρούμε.

ΚΑΠΟΤΕΕΙΝΑ
ΙΗΛΗΘΕΙΑΓ
ΡΑΦΩΤΟΣΟΑΣ
ΠΙΡΑΠΟΥΔΕΝΔ
ΙΑΒΑΖΟΝΤΑΙ

Το κενό αποκτά την αξία του μέσα από την προσπάθεια του ανθρώπου να ανακαλύψει το νόημα του, όμως *"καμιά δωρεά δεν προσφέρεται αν δεν έχεις γι' αυτήν έτοιμη την ψυχή σου"* "Εν λευκώ -Η μέθοδος του άρα" σ.174

Έχω την αίσθηση ότι η διαφάνεια, την οποία συχνά επικαλείται ο Ελύτης, στην απόλυτή της έκφραση δε μπορεί παρά να αφορά στον πλούτο αυτού του κενού. Ένα κενό διαφορετικό απ' αυτό που η λογική μας μπορεί να συλλάβει, μέσα από τους παλμούς του οποίου θα ξεπηδήσει σαν φευγαλέο κβαντικό σωματίδιο το πρόσωπο μιας άλλης πραγματικότητας φορτισμένο με το νόημα της ζωής.

Διαβάζοντας το έργο του, μένω έκπληκτος από την ενότητα και την συνέπεια που το χαρακτηρίζει. Διαβάζω ποιήματα και σκέψεις του που με κάνουν να νομίζω ότι γράφτηκαν σε μια ώριμη περίοδο της ζωής του για να διαπιστώσω έκπληκτος ότι πρόκειται για νεανικά κείμενα, και αντίθετα, γραπτά που διακρίνονται από ένα νεανικό ενθουσιασμό και επαναστατικότητα που έγραψε την τελευταία περίοδο της ζωής του. Σαν ο χρόνος να μην επηρέαζε την σκέψη του.

Το έργο του Ελύτη είναι ένα καθαρτήριο για το πνεύμα και τις αισθήσεις. Μας δίνει τη δυνατότητα να δημιουργήσουμε την απαραίτητη ρωγμή στον ορθολογισμό μας και στον πληθωρισμό των υλικών αγαθών που μας κατακλύζει, ώστε να δούμε το άλλο πρόσωπο, το χωρίς σκοπιμότητες, το ουσιαστικό της ζωής. *"Από το ελάχιστο φτάνεις πιο σύντομα οπουδήποτε. Μόνο που 'ναι πιο δύσκολο"* "Μικρός ναυτίλος" σ. 51. *"Μ' ένα τίποτα έζησα. Μοναχά οι λέξεις δε μου αρκούσανε... Όσπου τέλος ένιωσα κι ως πα να μ' έλεγαν τρελό πως από να τίποτα γίνεται ο παράδεισος"* "Φωτόδεντρο" σ.19

Ας αφήσουμε την επιστήμη να σπίνει τις ξόβεργες της, χρήσιμες και απαραίτητες είναι και αυτές, μόνο που, όπως μας λέει ο ποιητής, *"με τις ξόβεργες μπορεί να πιάνεις πουλιά - δεν πιάνεις ποτέ το κελαηδητό τους. Χρειάζεται η άλλη βέργα της μαγείας"*. "Ανοιχτά χαρτιά" Πρώτα-πρώτα σ.11. γιατί *"Ποιητικά μόνον οικεί σ' αλήθεια ο άνθρωπος τη γής ετούτη"* "Εν λευκώ-Η μέθοδος του άρα" σ. 174

Ο στόχος του, έτσι όπως μπορώ να τον διακρίνω, ένας και μοναδικός. Με τις λέξεις, να φτιάξει ένα μουσικό κώδικα, που να μας επιτρέπει να αφουγκραστούμε τον ήχο των μουσικών χορδών που ενώνουν τα πράγματα της

ζωής, και εμάς μαζί της. Μια γλωσσική πυξίδα ικανής να μας οδηγήσει στο χρυσάφι που υπάρχει εκεί που τελειώνει και χάνεται το ουράνιο τόξο της ζωής.

4. Η "ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ" ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ ΚΑΙ Η "Α-ΝΟΗΣΙΑ" ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΑΣ

"Η κατανόηση της ποίησης είναι κάτι το εντελώς άσχετο με ό,τι ως τώρα συνηθίζαμε να ονομάζουμε ευφυΐα... Η κατανόηση αυτή είναι πολύ περισσότερο ζήτημα μιάς άλλης ικανότητας, που θα μπορούσαμε ίσως να ονομάσουμε ποιητική νοημοσύνη. Η ποιητική αυτή νοημοσύνη μπορεί να λείπει από τους παντογνώστες κι, ωστόσο, να κατοικεί μέσα στον πιο απλό άνθρωπο" "Ανοιχτά Χαρτιά" σ.479 μας λέει ο Ελύτης.

Άραγε σε τι συνίσταται η ποιητική νοημοσύνη; Πρόκειται για μία διανοητική λειτουργία ή μήπως συνδέεται με μια ικανότητα να φτιάχνουμε τη ζωή μας και να διαχειριζόμαστε το χρόνο της, με τρόπο που να κρατά τις αισθήσεις μας ανοικτές στο να αναγνωρίσουν τα ουσιαστικά της στοιχεία;

Η σύγχρονη ιατρική επιστήμη έχει απαντήσεις για πολλές σοβαρές παθολογίες στέκεται όμως αμήχανη μπροστά σε απλοϊκά ερωτήματα. Για παράδειγμα, ποιο είναι το νόημα του ύπνου για το σώμα; Γιατί το σώμα καταφεύγει στο σταμάτημα του χρόνου για 8 ολόκληρες ώρες, το ένα τρίτο δηλαδή της ζωής μας; Έχουμε καταγράψει όλους τους βιολογικούς μηχανισμούς που συνδέονται με τον ύπνο, έχουμε βάλει τα όνειρα σε εγκεφαλογραφήματα αλλά απάντηση ξεκάθαρη στα ερωτήματα αυτά δεν έχουμε. Γνωρίζουμε ότι αν δεν κοιμηθούμε για μερικές ημέρες, οι ψυχικές και οι σωματικές διαταραχές που θα προκύψουν είναι μεγάλες. Οι ρυθμοί λειτουργίας του σώματος και της ψυχής, μας δείχνουν την κατεύθυνση που πρέπει να στραφούμε για να αναζητήσουμε κάποιες απαντήσεις. Με τον ύπνο κάνουμε μια τομή στο χρόνο της εγρήγορσης. Δημιουργούμε, με τον τρόπο αυτό, ένα χρόνο έξω από τον συμβατικό. Το ίδιο συμβαίνει όταν ονειροπολούμε ή όταν ρεμβάζουμε. Τον ονόμασα ενδιαμέσο χρόνο γιατί κόβει και ενώνει συγχρόνως τους διάφορους χρόνους της καθημερινότητας μας. Συνδέεται με τις ενδιαμέσες λειτουργίες, την μεγαλύτερη ίσως ανακάλυψη στο χώρο της ψυχολογίας τα τελευταία 50 χρόνια, από τον Winnicott. Πρόκειται για λειτουργίες που δημιουργεί ο ψυχισμός από πολύ νωρίς προκειμένου να αντέξει το άγχος που μας προκαλεί η συνειδητοποίηση ότι σ' αυτόν τον κόσμο κατά βάθος είμαστε μόνοι. Αρχίζουν να εμφανίζονται όταν ακόμη είμαστε μωρά, και εκδηλώνονται με πολλούς τρόπους όπως για παράδειγμα το κουκλάκι με το οποίο δένονται κάποια μωρά και το παίρνουν παντού μαζί τους ιδιαίτερα

σε στιγμές που πρόκειται να μείνουν μόνα τους το βράδυ όπως το βράδυ πηγαίνοντας για ύπνο. Λειτουργίες, που όπως γνωρίζουμε σήμερα αποτελούν την απαρχή της δημιουργικότητας για τον άνθρωπο. Αυτές οι λειτουργίες παίρνουν διαφορετικές μορφές ανάλογα με τις φάσεις της ζωής μας, όπως για παράδειγμα το παιγνίδι για τα παιδιά ή οι δημιουργικές παραξενιές των ενηλίκων. Ο Ελύτης μας αναφέρει μερικές περιπτώσεις. *"Ο Λόρδος Μπάνρον συνήθιζε να πίνει ένα ποτήρι νερό κάθε απόγευμα η ώρα έξι ακριβώς. Ο Λένιν εννοούσε να βρίσκει τους κοντυλοφόρους του εκεί που τους είχε αφήσει και με την ίδια σειρά. Ο Πούσκιν, ευθύς που τελειωνε το γράψιμο ξανάβάζε τα βιβλία στην προκαθορισμένη τους θέση και απαγόρευε στους υπηρέτες του να τ' αγγίζουν. Μ' αυτό επιζητούσαν, πιστεύω, να επιβάλουν μια ποιηή στον χρόνο για την ιδιότητα του να μεταβάλλεται σε καθημερινό μας τύραννο, ανταποδίδοντας του τα ίσα...."*

"Όπως τη λειτουργία που εκπληρώ-νανε με την κατά τακτά χρονικά διαστήματα επαναφορά τους τα χορικά στην αρχαία τραγωδία. Που μ' ένα ευφυή τρόπο κόβανε τη διάρκεια και τη δένανε συνάμα. Το ίδιο άλλωστε που κάνουν οι γιορτές των διαφόρων θρησκειών που δένουν με τον σπάγκο τους τις ημέρες κάθε χρονιάς μην απλώσουν και μας φύγουν" *"Ιδιωτική Οδός"* σ.75

Είναι εκπληκτική η διεισδυτικότητα της ματιάς του ποιητή, που ξέρει να διαβάσει κάτω από την επιφάνεια των απλών ενεργειών, δείχνοντας μας το βαθύτερο νόημα τους. Ξέρει όπως μας λέει ότι *"Εκεί που κατοικούν οι Θεοί κι οι πιο ανεπαίσθητες αποκλίσεις αποκτούν τεράστιες διαστάσεις και δείχνουν πόσο βάρος έχει και στις πράξεις μας και στο νου μας 'κείνο που θεωρούσαμε ασήμαντο. Ίσως δεν είναι παράξενο οι μεγάλες και συνεχείς αποτυχίες μας εκεί να οφείλονται. Σ' αυτή την παράλειψη."* *"Ιδιωτική Οδός"* σ.66

Στην εποχή μας, οι άνθρωποι έχουν χάσει την ικανότητα να εκτιμούν το νόημα που κρύβεται στις απλές καταστάσεις της ζωής. Δεν έχουν χρόνο για αυτές. Ο χρόνος έχει αποκτήσει ένα χρηστικό και ωφελιμιστικό χαρακτήρα γι' αυτό ίσως και μας τιμωρεί, γινόμενος *"χρόνος δεσμώτης"* *"Εν λευκώ"* σ. 381, όπως τον ονομάζει ο ποιητής.

Όταν κοπεί το αόρατο νήμα που συνδέει τα διάφορα επίπεδα της πραγματικότητας και ενώνει τους διαφορετικούς χρόνους που συνδέονται με αυτά, ο συμβατικός χρόνος γίνεται αόριστος, και η ζωή μαζί του. Όλες αυτές οι λειτουργίες που παλιότερα γέμιζαν την καθημερινότητα της ζωής μας και επέτρεπαν στο ψυχισμό να ξαποστάσει από το βάρος των υποχρεώσεων και των σκοπιμοτήτων θεωρούνται σήμερα χάσιμο χρόνου. Η ονειροπόληση, ο χωρίς σκοπιμότητα, άμορφος χρόνος είναι ζωικής σημασίας

όχι μόνο για την ψυχή αλλά και για το σώμα μας. Όπως το αυθόρμητο παιχνίδι των παιδιών που φτιάχνουν και ξαναφτιάχνουν πύργους στην άμμο, χωρίς συγκεκριμένο σκοπό. Είναι άραγε σύμπτωση που ο Ηράκλετος καταφεύγει σ' αυτή την εικόνα για να ορίσει τον χρόνο σαν *"Αιών παις εστί παίζων πεσσεύων παιδός η βασιλήην"*. Αυτός ο άλλος χρόνος, ο χωρίς σκοπιμότητες και συμβάσεις, όπου το τυχαίο και το απρόβλεπτο είναι ο βασικός κανόνας, είναι απαραίτητος για να γνωρίσουμε την άλλη πραγματικότητα, που μας παίζει κρυφτούλι και μας καλεί να ενωθούμε μαζί της φτιάχνοντας μια "συμμορία" έτοιμης για το μεγάλο ταξίδι της ζωής. *"Τα παιδικά μου χρόνια είναι γεμάτα καλαμιές. Ξόδεψα πολύν άνεμο για να μεγαλώσω. Μόνον έτσι όμως έμαθα να ξεχωρίζω τους πιο ανεπαίσθητους συριγμούς, ν' ακριβολογώ μες στα μυστήρια"* *"Ο Μικρός Ναυτίλος"* σ.83

Φαίνεται, ότι σήμερα οι άνθρωποι διακρίνουν όλο και πιο λίγο την αξία που κρύβουν οι απλές καταστάσεις της ζωής. Δεν έχουν χρόνο για αυτές. Όλες οι ρυθμίσεις, που έκαναν παλιότερα στο χρόνο της καθημερινότητας, γνωρίζοντας τότε πρέπει να σταματήσουν τις συμβατικές υποχρεώσεις τους για να ονειροπολήσουν, να ρεμβάσουν, να παίξουν άσκοπα, να χαρούν απλά πράγματα της ζωής, θεωρούνται σήμερα χάσιμο χρόνου. Ο χρόνος έχει αποκτήσει ένα χρηστικό χαρακτήρα, και μας βαραίνει αόριστα γιατί *"κανείς μας δεν έδειξε την πρόθεση να τον χτυπήσει στο αδύνατο σημείο του, που είναι η συμβατική του υπόσταση, αυτή που εμείς οι ίδιοι του προσδώσαμε, απλώς για να διευκολύνει τις καθημερινές μας συναλλαγές"* *"Εν λευκώ"* σ.358. Για αυτό μας υπενθυμίζει, *"κάπου ανάμεσα Τρίτη και Τετάρτη πρέπει να παράπεσε η αληθινή σου μέρα"* *"Μαρία Νεφέλη"* σ.105. *"Δίνε δωρεάν το χρόνο αν θες να σου μείνει λίγη αξιοπρέπεια"* *"Μαρία Νεφέλη"* σ.57.

Σήμερα ακόμη και τον έρωτα προσπαθούμε να τον ζήσουμε στα γρήγορα. Όμως *"...ο έρωτας, θέλει περιθώριο χρόνου, έτσι που να αναπύσσεται ο καθένας μέσα στην αδημονία του άλλου, αποκτώντας κάτι από το άφθαρτο του ονείρου"* *"Εν λευκώ"* σ.170. *"Ίσια, ναι, πάει ο χρόνος αλλ' ο έρωτας κάθεται και ή κόβονται στα δύο ή που δεν απαντήθηκαν ποτέ"* *"Το Φωτόδεντρο"* σ.50.

Η "α-νόητη" διαχείριση που κάνουμε στον χρόνο μας, ίσως να είναι ένα είδος "αυτοπρωρίας", επειδή απομακρυνθήκαμε από τα ουσιαστικά πράγματα που νοηματοδοτούν την ζωή μας. Το παράδοξο είναι ότι πολλές φορές καμαρώνουμε για αυτές τις επιλογές μας. Παράδειγμα αυτό που επιβάλουμε στα παιδιά μας, από τότε που αρχίζουν μέχρι που τελειώνουν την εκπαίδευσή τους. Υπεραπασχολημένα με δραστηριότητες και υποχρεώσεις σχολικές και εξωσχολικές προκειμένου

να αποκτήσουν τα απαραίτητα εφόδια για να επιβιώσουν αύριο σε μια σκληρή πραγματικότητα. Οι φιλικές σχέσεις και ο έρωτας των νέων παιδιών, πνίγονται μέσα στα μηνύματα των κινητών τηλεφώνων, ενώ η ψυχαγωγία έχει πάρει την μορφή της περιστασιακής εκτόνωσης. Η επαναστατικότητα της νέας γενιάς εξαντλείται τις περισσότερες φορές σε ανούσιες διεκδικήσεις. Παράδειγμα οι μαθητικές κινητοποιήσεις που έγιναν πριν λίγα χρόνια. Ακατέρηστη ενέργεια να ξεχύνεται από παντού στους δρόμους, αναζητώντας μια διέξοδο, ένα στόχο, μια μορφή. Πώς, όμως, να δώσεις μορφή στο πυρωμένο σίδερο, όταν δεν έχεις καλούπι. Και μέσα σε αυτή τη θολούρα, παραφράζοντας το όνομα του τότε υπουργού παιδείας ένα σύνθημα ή μάλλον μια κραυγή απόγνωσης, από τις λίγες στιγμές διαύγειας των παιδιών. "Γεράσιμε, γεράσαμε" έγραφε ένα πανό.

Τα παιδιά αισθάνονται αυτό που λέει ο ποιητής. *"Τίποτα από όλα αυτά που περιφέρουν επί αιώνες τώρα, στα σχολεία, τις εκκλησίες, τις κομματικές συγκεντρώσεις, δεν παίρνει διαβατήριο για την ψυχή, αν προηγουμένως δεν έχει την οφειλόμενη θεώρηση από τα μέσα τα εκφραστικά. Οι νόμοι της τέχνης είναι νόμοι της ζωής."* "Εν λευκώ- Τα δημόσια και τα ιδιωτικά" σ.350

Στην εποχή μας, με τον πληθωρισμό των υλικών και τεχνολογικών δυνατοτήτων που διαθέτουμε, χάσαμε την ικανότητα να διακρίνουμε το ουσιαστικό από το επουσιώδες, το αυθεντικό από την απομίμηση. Ο Ελύτης γνωρίζει αυτές τις καταστάσεις *"Το ελάχιστο θέλησα και με τιμώρησαν με το πολύ"* "Το Φωτόδεντρο" σ.41 γι' αυτό κάνει τις επιλογές του. *"Είμαι του ολίγου και του ακριβούς". "Αρνούμαι τροφή στους χορτάτους που ζητούν κι άλλη, κι άλλη πείνα"* "Ο κήπος με τις αυταπάτες" σ.14. *"Από το ελάχιστο φτάνεις πιο σύντομα οπουδήποτε. Μόνο που 'ναι πιο δύσκολο"* "Μικρός Ναυτίλος" σ.51

Η επιθυμία μας να κερδίσουμε όλο και περισσότερα πράγματα έχει μειώσει δραματικά τους χαλαρούς χρόνους της καθημερινότητας μας, οι οποίοι είναι εξίσου σημαντικοί και απαραίτητοι με τους υπόλοιπους χρόνους της ζωής. Όπως η αγρανάπαυση είναι απαραίτητη για την γη αν θέλουμε να παραμείνει εύφορη και να μην μαραζώσει, έτσι και ο χωρίς σκοπιμότητα άμορφος χρόνος, είναι ζωτικής σημασίας. Για τον σύγχρονο άνθρωπο όμως, που έχει σαν σύνθημα "ο χρόνος είναι χρήμα", αυτά είναι πολυτέλειες. Ακόμη και τον ελεύθερο χρόνο του τον έχει μετατρέψει σε "υποχρεωτικές" διακοπές, μεταφέροντας σε ένα νέο περιβάλλον τους ίδιους ρυθμούς και το ίδιο στρίμωγμα που υπάρχει στην καθημερινότητα του. Ίσως μάλιστα να ακούει σαν αφελείς τις προτροπές του ποιητή, που μας λέει *"Εμπρός λοιπόν για μια στιγμή ας παίξουμε ό,τι*

μας κατέβει από το νου: ζάρια, κουδούνια, πλόες, αγάπες, όστρακα. Και τα λάθη μας να τα βάζουμε κι αυτά στον λογαριασμό" "Ιδιωτική οδός" σ.34.

Φαίνεται, ότι αυτές οι καταστάσεις, που συχνά θεωρούμε σαν χάσιμο χρόνου, εμπεριέχουν ένα νόημα που αφαιρέσαμε από την ζωή μας.. *"Πλησίον μας βρίσκεται η γλυκιά γοητεία των γνώριμων πραγμάτων και των απλών τους ανταποκρίσεων"* "Εν Λευκώ" σ.174. όμως μας προειδοποιεί *"γνωρίζω πόσο είναι, σε έσχατη ανάλυση, δύσκολο πράγμα η απλότητα"* "Ανοικτά Χαρτιά" σ.7.

Όπως τα παιδιά μέσα από το παιχνίδι τους κατορθώνουν να δημιουργήσουν ένα άλλο κόσμο, έτσι και οι μεγάλοι θα μπορούσαν να ξανακαλύψουν τη ζωή τους, εάν αναγνώριζαν την αξία των απλών πραγμάτων που την συνθέτουν γιατί *"μια ανθρωπότητα που δε βρίσκει τον τρόπο να ξαναφτιάξει τον κόσμο γύρω της, βρίσκει τον τρόπο να γεράσει και πολύ γρήγορα μάλιστα"* "Εν Λευκώ" σ.170.

Η ποιητική νοημοσύνη δεν αναφέρεται σε μία διανοητική λειτουργία. Συνιστά μια ικανότητα να δημιουργούμε διασυνδέσεις, που να κρατούν σε επικοινωνία τα διάφορα επίπεδα της ζωής μας, διατηρώντας τις αισθήσεις μας ανοιχτές ώστε να συλλάβουν το πραγματικό νόημα των απλών καταστάσεων που μας περιβάλλουν. Δυστυχώς όμως τα βιώματα μας περιορίζονται ολοένα περισσότερο σε εικονικού τύπου απολαύσεις,, ενώ η δημιουργία μιας βουλμικής λογικής, μας έχει μετατρέψει σε *"...νεόπλουτους της μεγάλης συλλογιστικής μας ικανότητας..."* "Εν Λευκώ" σ.182, όμως *"Είναι κρίμας αυτός ο ισόβιος εγκλεισμός στην κιβωτό της Ανάγκης, με καθηλωμένες τις αισθήσεις σε υπηρετικό επίπεδο"* "Ιδιωτική Οδός" σ.30, γιατί τελικά *"Το μόνο πράγμα που παίρνει μαζί του πεθαίνοντας ο άνθρωπος είναι το μικρό εκείνο μέρος της περιουσίας του, που ίσα-ίσα δεν ενδιαφέρει κανέναν άλλον. Κάτι λίγες αισθήσεις ή στιγμές δυο τρεις νότες κυμάτων, την ώρα που το μαλλί το παίρνει ο αέρας με τα γλυκά ψιθυρίσματα στο σκοτάδι, ολίγες μέντες από δυο κοντά θαλμένες ανάσες, ένα τραγούδι βαρύθυμο, σα βράχος μαύρος και το δάκρυ, το δάκρυ της μιας φοράς, το για πάντοτε..."* "Εν Λευκώ" σ.350.

Ίσως μέσα από τα αδιέξοδα που βιώνουμε στις μέρες μας, μπορέσουμε κάποια στιγμή να συνειδητοποιήσουμε την α-νοησία που κρύβει η εποχή μας, γιατί *"Θέλουμε δε θέλουμε είμαστε όλοι μας δέσμιοι μιας ευτυχίας που από δικό μας λάθος αποστερούμαστε"* "Ανοικτά Χαρτιά" σ.43.

Ιατρική εκπαίδευση και υπουργεία

Δημ. Α. Σιδερής
Καθηγητής Καρδιολογίας

Κατά τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, "εκπαίδευση είναι μια διαδικασία που κύριος σκοπός της είναι να επιφέρει μια μεταβολή στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Αποτέλεσμα της εκπαίδευσης είναι μια προσχεδιασμένη αλλαγή συμπεριφοράς του μαθητή στη διάρκεια δεδομένης περιόδου. Παρά το κύρος του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, όταν ανέφερα αυτό τον ορισμό σε μια διάλεξη, ο καθηγητής κ. Α. Κουτσελίνης μου παρατήρησε ότι αυτός ακριβώς είναι και ο ορισμός της πλύσης εγκεφάλου! Και πραγματικά, οι μέθοδοι που χρησιμοποιούν η εκπαίδευση και η πλύση εγκεφάλου είναι πολύ όμοιες. Η κύρια διαφορά βρίσκεται βέβαια στο στόχο: Η εκπαίδευση αποσκοπεί στην απόκτηση όσο γίνεται περισσότερης ελευθερίας επιλογών, ενώ η πλύση εγκεφάλου σε όσο γίνεται πιο περιορισμένη ελευθερία.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η ιατρική εκπαίδευση σκοπό έχει να επιφέρει μια αλλαγή συμπεριφοράς τέτοια που να καθιστά ιατρό τον εκπαιδευόμενο. Κατά τον Sir John Walton, "ο ιατρός έχει αποκτήσει τις αναγκαίες γνώσεις, δεξιότητες και στάσεις που του επιτρέπουν να εισδύει στο ανθρώπινο σώμα και πνεύμα με τη συναίνεση του ενδιαφερομένου και με στόχο την προάσπιση της υγείας του και την αποκατάστασή της, αν έχει διαταραχθεί". Το πτυχίο της ιατρικής αυτό ακριβώς πιστοποιεί: Την κτήση των γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων που αναφέρθηκαν.

Η πιστοποίηση ότι έχουν αποκτηθεί κάποιες δεξιότητες προαπαιτεί την τέλεση των αντίστοιχων πράξεων, που εξ ορισμού ο εκπαιδευόμενος δεν μπορεί να τις κάνει ώπου να συμπληρώσει την εκπαίδευσή του. Αν μπορούσε, δεν χρειαζόταν να είναι εκπαιδευόμενος. Κι ο φοιτητής της ιατρικής πρέπει να εκτελέσει τις αναγκαίες πράξεις πάνω σε ασθενείς.

Ο φοιτητής βέβαια δεν είναι επαγγελματίας. Είναι

ανεύθυνος. Την ευθύνη των πράξεών του έχει ο εκπαιδευτής του - όχι αυτός ο ίδιος. Ο εκπαιδευτής του φοιτητή οφείλει να έχει την ευθύνη των ασθενών που πάνω τους εκτελεί τις αντίστοιχες πράξεις. Στα εκπαιδευτικά νοσοκομεία όπου υπάρχει ασθενής, πρέπει να υπάρχει και φοιτητής Χ και όπου υπάρχει φοιτητής πρέπει την ευθύνη του αρρώστου να την έχει πανεπιστημιακός δάσκαλος.

Την ύστατη ευθύνη για τους ασθενείς την έχει το Υπουργείο Υγείας. Την ύστατη ευθύνη για την εκπαίδευση την έχει το Υπουργείο Παιδείας. Την ύστατη ευθύνη για την εκπαίδευση των ιατρών ποιο Υπουργείο επομένως πρέπει να την έχει; Το ερώτημα είναι γενικότερο. Ποιος πρέπει να έχει την ύστατη ευθύνη για την εκπαίδευση των επαγγελματιών, το Υπουργείο Παιδείας, υπεύθυνο για την εκπαίδευση ή το αντίστοιχο επαγγελματικό Υπουργείο, π.χ. το Δικαιοσύνης για τους νομικούς, το Δημοσίων Έργων για τους μηχανικούς, το Υγείας για τους ιατρούς κλπ; Αυτό είναι το ερώτημα που σκοπεύω να πραγματευθώ στα επόμενα. Αν δεχθούμε ότι την εκπαίδευση των επαγγελματιών πρέπει να την έχει εξ ολοκλήρου το αντίστοιχο επαγγελματικό υπουργείο, το Υπουργείο Παιδείας θα έπρεπε να περιορίσει την ευθύνη του μόνο στους επαγγελματίες της εκπαίδευσης, δηλαδή στους δασκάλους του δημοτικού σχολείου και τους καθηγητές της μέσης εκπαίδευσης. Σημειώνεται εκ προοιμίου ότι την ευθύνη της ειδικότητας και της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης σ' όλο τον κόσμο την έχει το Υπουργείο Υγείας. Αντίθετα, με ελάχιστες εξαιρέσεις, την ευθύνη της προπτυχιακής εκπαίδευσης την έχει το Υπουργείο Παιδείας. Είναι άραγε σωστό αυτό;

Την εκπαίδευση του ιατρού μπορούμε να τη διαιρέσουμε σε 3 στάδια: Προπτυχιακή, μετά το πτυχίο και συνεχιζόμενη. Ο Πίνακας Ι συνοψίζει της διαφορές μεταξύ των ποικίλων σταδίων.

	Προπτυχιακή	Μεταπτυχιακή + Ειδικότητα	Συνεχιζόμενη
Μνήμεν	Μεγαλύτερη	Ικανοποιητική	Μικρότερη
Πειθαρχία	Μεγαλύτερη	Ικανοποιητική	Μικρότερη
Ευθύνη	Ανεύθυνος	Μερική ευθύνη	Επαγγελματίας
Ανάγκες	Γενικές γνώσεις, αρχές, στάσεις	Εξειδικευμένες γνώσεις, δεξιότητες	Συγκεκριμένα προβλήματα
Διαθέσιμος χρόνος	Μεγαλύτερος	Μεγάλος	Μικρότερος
Υπουργείο	Παιδείας	Υγείας/Παιδείας	Υγείας

Πίνακας Ι

Η συνεχιζόμενη εκπαίδευση κανένας δεν αμφισβητεί ότι βρίσκεται στην απόλυτη τελική ευθύνη του Υπουργείου Υγείας. Ο Ελληνικός Νόμος μάλιστα είναι πολύ αυστηρός σ' αυτό το θέμα. Ο Νόμος 2397/83, άρθρο 41, ορίζει ότι "για την άσκηση του ιατρικού και οδοντιατρικού επαγγέλματος απαιτείται και η συμπλήρωση κάθε πέντε (5) χρόνια 80 ωρών παρακολούθησης μετεκπαιδευτικών προγραμμάτων...". Η υπερβολική αυστηρότητα ίσως του νόμου (στέρξη της άδειας για άσκηση επαγγέλματος - όχι απλά ειδικότητας!) μπορεί να είναι μια από τις αιτίες που ο Νόμος δεν μπόρεσε ποτέ να εφαρμοσθεί. Οι άλλες αιτίες θα πρέπει ενδεχομένως να αναζητηθούν στην έλλειψη πόρων, παρά την προφανή ύπαρξη ανάγκης. Έτσι η ευθύνη για τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση έχει εκκωρηθεί σιωπηρά σε ποικίλους φορείς, όπως είναι οι Ιατρικές Σχολές, κρατικές κλινικές, ιατρικοί σύλλογοι, ιατρικές εταιρείες, ιδιωτικές εταιρίες φαρμάκων και ιατροτεχνολογικού εξοπλισμού. Ειδικότερα οι ιατρικές σχολές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη συνεχιζόμενη εκπαίδευση. Στο βασικό άρθρο του Νόμου-πλαίσου τονίζεται ότι αποστολή των ΑΕΙ είναι η παραγωγή και μετάδοση της γνώσης, αλλά, μεταξύ άλλων, και η συμβολή στη συνεχιζόμενη εκπαίδευση. Σ' όλες αυτές τις περιπτώσεις την έσχατη ευθύνη την έχει το Υπουργείο Υγείας. Και παρεμβαίνει μερικές φορές, παραδόξως, όχι για να προαγάγει, αλλά για να αναστείλει τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση. Παραδείγματα τέτοιας αναστολής είναι η απαγόρευση της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης στους ιδιώτες ιατρούς μέσα στο Νοσοκομείο όπως φαίνεται και στο απόσπασμα πρακτικού του Δ.Σ. του ΠΠΠΝΙ.

Η δικαιολογία - όχι εντελώς αστήρικτη - είναι ότι ο ιδιώτης δεν είναι ασφαλισμένος. Αν συμβεί ένα ατύχημα είτε στον ίδιο είτε σε κάποιον ασθενή, πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα να αντιμετωπισθούν οι αστικές ευθύνες. Είναι προφανής η ανάγκη να δημιουργηθεί το αναγκαίο νομικό πλαίσιο. Ένα άλλο παράδειγμα αναστολής της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης από το κράτος είναι η απαγόρευση παρακολούθησης σεμιναρίων που διοργα-

νώνονται από εταιρίες φαρμάκων ή ιατροτεχνολογικού εξοπλισμού. Και πάλι όχι αδικαιολόγητα, ενώ είναι φανερό η απουσία επαρκούς νομικού πλαισίου. Οι ιδιωτικές εταιρίες όμως συμβάλλουν στη συνεχιζόμενη εκπαίδευση κατά ποικίλους τρόπους. Είναι τελικά οι κύριοι χρηματοδότες της. Ας δούμε μερικά παραδείγματα.

1. Ιατρικός επισκέπτης. Από αυτόν μαθαίνουμε για ό,τι καινούριο κυκλοφορεί στην αγορά. Καθώς η σχέση εκπαιδευτή : εκπαιδευμένου είναι 1:1, αυτός μπορεί να θεωρηθεί ως ο πιο αποτελεσματικός τρόπος εκπαίδευσης. Ωστόσο, νόμιμος σκοπός μιας ιδιωτικής εταιρίας είναι το κέρδος. Κι αυτός ο σκοπός μπορεί να συμπίπτει ή να μη συμπίπτει πάντοτε με το συμφέρον του ασθενή - που αποτελεί το στόχο του ιατρού και του Υπουργείου Υγείας. Ο ιατρικός επισκέπτης προσπαθεί συνήθως να πείσει το ιατρό να συνταγογραφεί το φάρμακό του και όχι άλλο ή να χρησιμοποιεί τη δική του συσκευή - και όχι άλλη. Ο στόχος μιας τέτοιας ενημέρωσης εμπίπτει προφανώς πιο πολύ στην κατηγορία της πλύσης εγκεφάλου παρά της εκπαίδευσης. Βέβαια, όμοια δυνατότητα έχουν και οι ανταγωνίστριες εταιρίες, έτσι που θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι όλες μαζί ανοίγουν μάλλον παρά στενεύουν τον ορίζοντα των επιλογών. Δεν είναι έτσι όμως, καθώς αποσιωπώνται μ' αυτό τον τρόπο εναλλακτικές ιατρικές μέθοδοι που δεν έχουν εμπορικότητα. Π.χ. ο βομβαρδισμός με πληροφορία για όλων των ειδών τις στατίνες κάνει ώστε να σκέφτεται ο καρδιολόγος μια οποιαδήποτε στατίνη σε σχέση με την πρόληψη της στεφανιαίας νόσου, αντί να σκεφθεί πρωταρχικά εναλλακτικές - και ίσως πιο αποτελεσματικές - μεθόδους, όπως είναι η δίαιτα, η διακοπή του καπνίσματος, η καταπολέμηση της ψυχικής υπερέντασης κλπ. Η ανεπάρκεια σχετικής ενημέρωσης από υπεύθυνους φορείς, όπως είναι π.χ. ο ΕΟΦ κλπ, καθιστά αναγκαίο κακό αυτή την - απαράδεκτη κατά την άποψή μου - πλύση εγκεφάλου.

2. Οργάνωση σεμιναρίων και άλλων εκπαιδευτικών εκδηλώσεων. Τα σεμινάρια αυτά δεν στερούνται από στοιχεία πλύσης εγκεφάλου. Γίνονται με εμφανή σκοπό να προαγάγουν τη χρήση κάποιων προϊόντων. Ωστόσο, αποτελούν πρακτικά τον μόνο τρόπο να εκπαιδευθεί κάποιος στη χρήση του προϊόντος μιας ιδιωτικής εταιρίας. Αποτελούν υποχρέωσή της μάλιστα, θα μπορούσε να υποστηριχθεί. Η γενική απαγόρευση που έχει επιβληθεί από το κράτος είναι προφανές ότι είναι λανθασμένη. Θα πρέπει να διαμορφωθούν ωστόσο αυστηροί όροι κάτω από τους οποίους μπορεί να απαιτείται μάλλον παρά να απαγορεύεται η ενημέρωση των χρηστών.

3. Χορηγία. Στην αρχαία Αθήνα, μια θεατρική παράσταση ήταν κύρια κοινωνική εκδήλωση. Τα έξοδα της παράστασης,

ιδίως του πολυέξοδου χορού, τα κατέβαλαν εύποροι πολίτες, που "ηγούνταν" του χορού: ήταν χορο-ηγοί. Οι χορηγοί δεν είχαν καμιά δικαιοδοσία στο περιεχόμενο του θεατρικού έργου. Ανταμοιβή για τη γενναιοδωρία τους ήταν η επίσημη τιμητική μνημόνευσή των ιδίων - όχι των αγαθών ή των υπηρεσιών που πρόσφεραν. Τα έξοδα των θεατών όμως δεν τα κατέβαλλαν οι χορηγοί, αλλά το κράτος, που είχε ειδικό λογαριασμό, τα θεωρικά χρήματα. Θάνατος ήταν η ποινή, αν κανείς τολμούσε να προτείνει τη χρησιμοποίησή τους για άλλο σκοπό. Αντίστοιχα σήμερα, η χορηγία σε ανεξάρτητους φορείς, όπως είναι οι επιστημονικές εταιρείες, που δεν είναι οι ίδιοι χρήστες των προϊόντων ή των υπηρεσιών του χορηγού και που καταρτίζουν το εκπαιδευτικό τους πρόγραμμα χωρίς παρέμβαση του χορηγού και εντέλει αναγνωρίζουν τη συνδρομή του χορηγού και τον τιμούν χωρίς διαφήμιση των προϊόντων του, αποτελεί την υγιέστερη μέθοδο χρηματοδότησης της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης από ιδιωτικούς φορείς. Αντίθετα, η κάλυψη των δαπανών των εκπαιδευομένων από τον ιδιωτικό φορέα (αντί από "θεωρικά" χρήματα του κρατικού προϋπολογισμού) αποτελεί κατακριτέο μάλλον τρόπο, καθώς ο εκπαιδευόμενος είναι δυνητικός χρήστης των προϊόντων του χρηματοδότη ιδιώτη και επομένως δέχεται την πίεση - πλύση εγκεφάλου - της διαφήμισης. Ωστόσο, κρατικά θεωρικά χρήματα δεν υπάρχουν. Η ιδιωτική συνδρομή φαίνεται αναγκαίο κακό. Ενίοτε, δυνητικά, αμοιβαία εκβιαστικά.

Όποιος και νάναι ο χρηματοδότης ή ο φορέας της συνεχιζόμενης εκπαίδευσης, την τελική ευθύνη την έχει το Υπουργείο Υγείας. Και δε γίνεται αλλιώς. Ο ειδικευμένος ιατρός ασκεί υπεύθυνα ιατρική, προσφέρει υπεύθυνα υπηρεσίες υγείας στο κοινό. Πάνω σ' αυτό το υλικό πρέπει να εκπαιδευθεί. Και την ευθύνη της προσφοράς υπηρεσιών υγείας στο κοινό την έχει βέβαια το Υπουργείο Υγείας.

Τα πράγματα δεν είναι αναγκαστικά ίδια στην πιο πειθαρχημένη εκπαίδευση μετά το πτυχίο. Αυτή έχει δύο σκέλη, το ακαδημαϊκό και την ειδικότητα. Για την ειδικότητα ισχύουν περίπου όσα ελέχθησαν παραπάνω για τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση. Ο ειδικευόμενος έχει μερική ευθύνη. Ως πτυχιούχος της ιατρικής έχει μάθει να "εισδύει στο ανθρώπινο σώμα και πνεύμα", μπορεί να το κάνει αυτό υπεύθυνα, μένει όμως να μάθει τι θα κάνει μετά την είσοδο αυτή. Έχει μάθει π.χ. να παρακεντά μια αρτηρία ή μια φλέβα, όχι όμως πώς να προσπελάζει την καρδιά από αυτή την οδό ούτε τι να κάνει όταν την προσπελάσει. Άρα, την ευθύνη των πράξεών του τη μοιράζεται με τον εκπαιδευτή του. Η ειδικευση περατώνεται με τη λήψη μιας επίσημης πιστοποίησης των ικανοτήτων του ειδικευ-

μένου ιατρού, από το Υπουργείο Υγείας φυσικά.

Η ακαδημαϊκή μετεκπαίδευση αφορά στη λήψη κάποιας επίσημης πιστοποίησης ότι ο ιατρός μπορεί να κάνει κάτι. Τι ακριβώς; Οι ακαδημαϊκοί τίτλοι είναι δύο: Ο τίτλος του μεταπτυχιακού διπλώματος (μάστορας ή μαϊστορας στο Βυζάντιο, ξενόγλωσσα master) και ο τίτλος του διδάκτορα. Οι δύο αυτοί τίτλοι σημαίνουν ότι ο κάτοχός τους όχι μόνο κατέχει την αντίστοιχη τέχνη (μαϊστορας) ή γνώση (διδάκτορας), αλλά μπορεί και να τη διδάσκει και να την παράγει. Συμπλήρωμα αυτών των τίτλων είναι ο μαθητής (...σαρανταπέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες...). Έτσι, υπεύθυνο Υπουργείο γι' αυτού του είδους την εκπαίδευση λογικά δεν μπορεί να είναι άλλο από το Υπουργείο που εκπαιδεύει επαγγελματίες εκπαιδευτές, το Υπουργείο Παιδείας επομένως. Και τέτοιοι μεταπτυχιακοί ακαδημαϊκοί τίτλοι - κι όχι η ειδικότητα - αποτελούν την προϋπόθεση για να γίνει κανένας ακαδημαϊκός δάσκαλος σε ΑΕΙ.

Τι γίνεται όμως με την προπτυχιακή εκπαίδευση; Αnéφερα παραπάνω πως το πρόβλημα είναι γενικότερο και αφορά όλα τα επαγγέλματα, δεν πρέπει να ξεχνάμε όμως την ιδιαιτερότητα της ιατρικής. Ο φοιτητής της ιατρικής, για να μπορεί να πιστοποιηθεί στο τέλος ότι είναι ικανός να τελεί ό,τι προσδοκάται από αυτόν (είσοδος στο ανθρώπινο σώμα και πνεύμα), πρέπει πραγματικά να το έχει κάνει στη διάρκεια της εκπαίδευσής του. Δεν απαιτείται όμως κάτι αντίστοιχο για τους φοιτητές των λοιπών επαγγελμάτων. Δεν απαιτείται δηλαδή από το φοιτητή της νομικής, της φιλοσοφικής, της σχολής πολιτικών μηχανικών κλπ να έχουν εκπαιδευθεί αντίστοιχα στο δικαστήριο, σε σχολείο μέσης εκπαίδευσης, στο γιαπί κλπ.

Ας δούμε από πιο κοντά την προπτυχιακή ιατρική εκπαίδευση. Μπορεί να διαιρεθεί σε 3 στάδια: Προϊατρικές επιστήμες (ανατομική, φυσιολογία, βιοχημεία, βιολογία κλπ), κατ' εξοχήν ιατρικές επιστήμες (παθολογική ανατομική, παθολογική φυσιολογία κλπ) και κυρίως ιατρική τέχνη (σημειολογία, διαφορική διαγνωστική, θεραπευτική, εγχειρητική κλπ). Για τις προϊατρικές επιστήμες δεν υπάρχει και πολλή αμφισβήτηση ότι δεν μπορούν να αποτελούν ευθύνη του Υπουργείου Υγείας. Δεν έχουν να κάνουν με τον άρρωστο. Το πρόβλημα εγείρεται με την εκμάθηση κυρίως της ιατρικής τέχνης, που φυσικά πρέπει να γίνει πάνω στον άρρωστο.

Βασικά στοιχεία του επαγγελματία επιστήμονα ιατρού είναι δύο: Πρώτο, ακολουθεί ένα δεοντολογικό κώδικα πάνω από την ιδιοτέλεια του κέρδους, της εξουσίας και του γοήτρου. Ειδικότερα ο ιατρός αφοσιώνεται στο να σώζει ζωές και να προστατεύει την υγεία του ασθενή του πάνω από κάθε υλικό και προσωπικό συμφέρον.

Δεύτερο, αντίθετα από τον τεχνίτη, στηρίζει τις ενέργειές του σε θεμελιώδεις αρχές των βασικών επιστημών. Ενώ δηλαδή ο τεχνίτης έχει μάθει ενδεχομένως πώς να λύνει κάποια προβλήματα και όποτε τα συναντά εφαρμόζει τη γνώση του λύση με τρόπο άμεσο, ακριβή και ταχύ, ο επιστήμονας ιατρός έχει μάθει την τέχνη να αναλύει το πρόβλημα σε στοιχεία των βασικών επιστημών και από αυτά τα στοιχεία να συνθέτει τη λύση. Μ' αυτό τον τρόπο η λύση του επιστήμονα ενδέχεται να μην είναι τόσο άμεση, ακριβής και ταχεία όσο του τεχνίτη, μπορεί όμως να επιλύει ο επιστήμονας προβλήματα που όμοιά τους δεν έχει ξανασυναντήσει, πράγμα που ο τεχνίτης δεν έχει μάθει να το κάνει.

Η αναζήτηση της Αλήθειας, είναι ο τελικός σκοπός της Επιστήμης, όσο τελικός σκοπός της Ηθικής είναι η επιδίωξη της Αρετής και τελικός σκοπός της Αισθητικής είναι η επιδίωξη της Ομορφιάς. Και η αναζήτηση της Αλήθειας, η Γνώση, γίνεται με δύο κύρια κίνητρα. Ένα είναι το ωφελιμιστικό. Ο Γνώστης έχει μεγαλύτερη δύναμη και μεγαλύτερη ελευθερία επιλογών. Μόλις ανακάλυψε ο άνθρωπος τη φωτιά ανεξαρτητοποιήθηκε από το γεωγραφικό πλάτος της γης που ζούσε και κάθε επιστημονική ανακάλυψη σήμερα αυξάνει κατά ένα πολύ μικρό βαθμό την ελευθερία του ανθρώπου - έστω κι αν αυτό δεν είναι αναγκαστικά πάντοτε για το συμφέρον του. Το άλλο κίνητρο της γνώσης είναι η ανθρώπινη περιέργεια, η μοναδική αυτή ιδιότητα του ανθρώπου "φύσει του ειδέναι να ορέγεται", όπως έλεγε ο Αριστοτέλης. Αυτή η γνώση χωρίς εμφανές όφελος οδήγησε οπουδαίους ανθρώπους να ανακαλύψουν γνώσεις θαυμαστές, που μερικές από αυτές ύστερα από πολλά χρόνια, χιλιάδες χρόνια μερικές φορές, αποδείχθηκαν εξαιρετικά χρήσιμες, όπως ο ηλεκτρισμός, ο ατμός, τα άτομα κλπ.

Κάτω από την ευθύνη όλων των Υπουργείων γίνεται έρευνα. Κι αυτή η έρευνα διαφέρει από εκείνη του Υπουργείου Παιδείας κατά τούτο: Σκοπός των ΑΕΙ που ανήκουν στο Υπουργείο Παιδείας είναι η παραγωγή και μετάδοση της γνώσης. Αυτή η σύζευξη παραγωγής και μετάδοσης της γνώσης προσδίδει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στην έρευνα που τελείται στα ΑΕΙ. Για παράδειγμα δεν είναι δυνατόν να τελείται απόρρητη έρευνα στα ΑΕΙ, αφού πρέπει η παραγόμενη γνώση να μεταδοθεί. Αντίθετα μπορεί φερειπείν το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας ή το Υπουργείο Υγείας να τελεί απόρρητη έρευνα π.χ. για το μικρόβιο του άνθρακα ή μπορεί μια φαρμακευτική εταιρεία να τελεί απόρρητη έρευνα για ένα νέο φάρμακο κάτω από τον τελικό έλεγχο του Υπουργείου Υγείας ή του Υπουργείου Εμπορίου. Μια άλλη συνέπεια είναι ότι στα πλαίσια του Υπουργείου Παιδείας και μόνον είναι δυνατή η έρευνα χωρίς έκδηλο ωφελιμιστικό χαρακτήρα,

με μόνο σκοπό τη μετάδοση της παραγόμενης γνώσης. Και αυτού του είδους η γνώση είναι πραγματικά πολύτιμη, καθώς από τη μια η φυσική όρεξη για γνώση του Αριστοτέλη είναι μια από τις πιο ευγενικές ανθρώπινες ιδιότητες και από την άλλη ποτέ δεν ξέρει κανένας πότε μια ανώφελη σήμερα γνώση που αποκτήθηκε και μεταδόθηκε θα γίνει κάποτε χρήσιμη.

Εξάλλου, η μετάδοση της γνώσης, όπως υποσημάνθηκε παραπάνω, οφείλει να γίνεται κατά τέτοιο τρόπο που να επιτρέπει τη διασταύρωση του νοητού με το αισθητό, της θεωρίας με την εμπειρία, της υπόθεσης με την παρατήρηση, την αναζήτηση της επιστημονικής αλήθειας δηλαδή. Οι ιατρικές πράξεις, αν στηρίζονται μόνο στην επιστημονική υπόθεση, μπορεί να οδηγούν σε λανθασμένα αποτελέσματα. Κλασικό παράδειγμα είναι το σφάλμα που κάναμε οι καρδιολόγοι επί πολλές δεκαετίες να δίνουμε αντιαρρυθμικά φάρμακα στις κοιλιακές αρρυθμίες, ώσπου έγινε η έρευνα CAST που έδειξε ότι, ναι, τα αντιαρρυθμικά μπορεί να μειώνουν κατά κανόνα τις αρρυθμίες και να βελτιώνουν έτσι την ποιότητα ζωής των ασθενών, αλλά αυξάνουν σημαντικά τη θνητότητα και επομένως δεν πρέπει να δίδονται. Όμοια απαράδεκτο είναι να στηρίζεται η ιατρική πράξη μόνο στην εμπειρία, καθώς έτσι ο ιατρός από επιστήμονα γίνεται τεχνίτης και οδηγείται η ιατρική στον τσαρλατανισμό. Αρκετές εναλλακτικές μορφές της ιατρικής υποπίπτουν στο δεύτερο αυτό σφάλμα. Η τεκμηριωμένη ιατρική, που στηρίζεται στην τεκμηρίωση της θεωρητικής υπόθεσης με την παρατήρηση είναι η μόνη παραδεκτή σήμερα.

Η υπαγωγή της εκμάθησης της ιατρικής τέχνης στο Υπουργείο Υγείας θα είχε το πλεονέκτημα ότι οι εκπαιδευτές θα ήταν και οι φυσικοί υπεύθυνοι για την υγεία των ασθενών πάνω στους οποίους θα ασκούσαν να εκτελούν ιατρικές πράξεις οι φοιτητές. Αυτοί πάλι θα εκτίθενταν στα πραγματικά τρέχοντα προβλήματα υγείας. Από την άλλη, αυτός ο τρόπος της εκπαίδευσης διαχωρίζει τις βασικές επιστήμες από την ιατρική τέχνη οδηγώντας σε μια υψηλού επιπέδου, αλλά εμπειρική, άσκηση της ιατρικής. Ιδανικά όφειλαν να υπάρχουν ξεχωριστά, αποκλειστικά πανεπιστημιακά, νοσοκομεία, με την ευθύνη των ιατρικών σχολών που θα διέφεραν από τα κοινά του Υπουργείου Υγείας σε ποικίλους τομείς. Στο σκοπό τους πρώτα. Τα πανεπιστημιακά θα παρείχαν υπηρεσίες υγείας για να παράγουν και να μεταδίδουν την ιατρική γνώση, ενώ στα νοσοκομεία του Υπουργείου Υγείας οι υπηρεσίες υγείας είναι ο σκοπός. Ο διαφορετικός σκοπός προδιαγράφει θεμελιώδεις διαφορές στην αρχιτεκτονική των νοσοκομείων. Τα πανεπιστημιακά οφείλουν να έχουν μικρή αναλογία νοσηλευτικών κλινών, αλλά πολύ περισσότερους εκπαιδευτικούς χώρους,

αμφιθέατρα, αίθουσες σεμιναρίων κλπ, καθώς και ειδικούς χώρους μέσα στο νοσοκομείο για την τέλεση βασικής έρευνας και εκπαίδευσης στις βασικές προϊατρικές επιστήμες. Με τέτοιους όρους θα είχε νόημα η ίδρυση πανεπιστημιακών κλινικών, μονάδων και εργαστηρίων που σήμερα, χωρίς πανεπιστημιακούς χώρους, είναι χωρίς αντίκρισμα και μόνο σύγχυση προκαλούν.

Στην Ελλάδα, τα "νέα" "πανεπιστημιακά" νοσοκομεία που χτίστηκαν το τελευταίο τέταρτο του αιώνα δεν ακολούθησαν τον παραπάνω κανόνα. Έγιναν με αρχιτεκτονικά σχέδια νοσοκομείων για παροχή υπηρεσιών υγείας και όχι για παραγωγή και μετάδοση της ιατρικής γνώσης. Ονομάστηκαν "πανεπιστημιακά", αλλά ανήκουν στο Υπουργείο Υγείας και το πανεπιστήμιο δεν έχει καμιά δικαιοδοσία πάνω τους. Έτσι απλώς κατασκευάστηκαν κάποια νοσοκομεία σαν και εκείνα που προϋπήρχαν και κανείς δεν ξέρει γιατί να μην έχουν απλώς επεκταθεί τα προηγούμενα. Στείρος ανταγωνισμός προκλήθηκε έτσι μεταξύ "πανεπιστημιακών" και νοσοκομείων του ΕΣΥ, που επεκτάθηκε μεταξύ πανεπιστημιακών και ιατρών του ΕΣΥ, αφού και οι δύο κάνουν το ίδιο έργο, αλλά έχουν διαφορετικούς εργοδότες και συνθήκες εργασίας. Και τα προβλήματα συνεχίζονται. Ο ανταγωνισμός των Υπουργείων μετατίθεται στους ιατρούς. Και το Υπουργείο Υγείας, για να κάνει τη δουλειά του, με τον τρόπο που θεωρεί σωστό, επιβάλλει συνθήκες εργασίας στους υπαλλήλους ενός άλλου Υπουργείου. Το αποτέλεσμα είναι να επιβάλλονται στους πανεπιστημιακούς ιατρούς όροι εργασίας που δεν υπάρχουν για άλλους πανεπιστημιακούς δασκάλους.

Ένα σχετικό πρόβλημα που προέκυψε πρόσφατα αφορά στην ιδιωτική άσκηση του επαγγέλματος. Όλοι οι πανεπιστημιακοί δάσκαλοι δικαιούνται να ασκούν ελεύθερο επάγγελμα, π.χ. νομικοί, μηχανικοί κλπ κάτω από όρους που ορίζει το υπουργείο Παιδείας. Στους πανεπιστημιακούς ιατρούς όμως απαγορεύεται η άσκηση ιδιωτικού επαγγέλματος από το Υπουργείο Υγείας. Το Υπουργείο Υγείας έτσι θέλει να δουλεύουν όσοι εργάζονται σε θέματα για τα οποία αυτό είναι υπεύθυνο - και πολύ καλά κάνει. Ωστόσο δεν είναι αυτό ο εργοδότης των πανεπιστημιακών ιατρών. Βέβαια, η ιατρική εκπαίδευση έχει την ιδιαιτερότητα που τονίσθηκε παραπάνω: Ο φοιτητής της ιατρικής πρέπει να έχει εκτελέσει πάνω σε πραγματικούς αρρώστους τις πράξεις που οφείλει να μάθει να τελεί χωρίς να ισχύει το ίδιο για τους φοιτητές των λοιπών επιστημών. Δικαιολογεί αυτή η ιδιαιτερότητα της ιατρικής και τους ιδιαίτερους επαγγελματικούς όρους εργασίας που επιβάλλει το Υπουργείο Υγείας; Συμπέρασμα. Αν η απάντηση είναι καταφατική, θα όφειλαν αυτοί οι όροι να επιβληθούν από το Υπουργείο Παιδείας και να

δικαιολογηθούν όχι σε σχέση με την καλύτερη παροχή υπηρεσιών προς τους ασθενείς, αλλά την καλύτερη εκπαίδευση των φοιτητών. Για παράδειγμα, θα μπορούσε να συζητηθεί να επιβάλει το Υπουργείο Παιδείας στους πανεπιστημιακούς ιατρούς να ασκούν φοιτητές στα πλαίσια της άσκησης του ιδιωτικού επαγγέλματός τους σε συγκεκριμένους, ελεγχόμενους, νοσοκομειακούς ή και εξωνοσοκομειακούς χώρους.

Η εμπλοκή των Υπουργείων Υγείας και Παιδείας δεν έχει τελειωμό. Ορίζει για παράδειγμα Νόμος του Υπουργείου Παιδείας ότι ο καθηγητής ενός αντικείμενου γίνεται διευθυντής της αντίστοιχης κλινικής. Πώς όμως, αφού δεν προϋποτίθεται η κτήση της ειδικότητας - ούτε καν του πτυχίου της ιατρικής - για να γίνει κανείς καθηγητής; Τίποτε δεν εμποδίζει να γίνει καθηγητής καρδιολογίας μη καρδιολόγος (π.χ. δεν έχει αναγνωρισθεί στην Ελλάδα η άδεια που απόκτησε στην Αμερική) ή ακόμη και μη ιατρός. Π.χ. στο αντικείμενο της ψυχιατρικής εργάζεται σήμερα σε μια σχολή ως αναπληρωτής καθηγητής ένας ψυχολόγος. Σε λίγο θα εξελιχθεί σε καθηγητή στο αντικείμενο της ψυχιατρικής. Θα διευθύνει αυτός μια ψυχιατρική κλινική; Κατά το νόμο, ναι! Εξάλλου, ο καθηγητής εκπαιδευτικών αντικείμενων όπως η Παθολογική Φυσιολογία, η Σημειολογία, η Διαφορική Διαγνωστική, η Θεραπευτική, η Εγχειρητική κλπ ποιες κλινικές θα διευθύνουν; Έπειτα τι γίνεται με τα μέλη ΔΕΠ άλλων βαθμίδων; Ο νέος νόμος τους αναγνωρίζει για πρώτη φορά - και αυτό είναι μια πρόοδος - κάποιο ρόλο στο νοσοκομείο και τους δίνει μιαν αμοιβή γι' αυτό. Δεν διευκρινίζει όμως επαρκώς αυτό το ρόλο. Όπως δηλαδή νόμος ορίζει ότι ο καθηγητής γίνεται διευθυντής με απόφαση των πανεπιστημιακών οργάνων, έτσι θα όφειλε με απόφαση αρμόδιων οργάνων να ορίζεται στα λοιπά μέλη ΔΕΠ ρόλος αναπληρωτή διευθυντή, επιμελητή Α και Β. Εξάλλου, στα περισσότερα νοσοκομεία όπου φιλοξενούνται πανεπιστημιακές κλινικές, ιατροί του ΕΣΥ ποικίλων βαθμίδων μετέχουν στην εκπαίδευση των φοιτητών. Σ' αυτούς οι ιατρικές σχολές όφειλαν να ορίζουν έναν επίσημο ρόλο μαζί με την αντίστοιχη αμοιβή φυσικά. Π.χ. ρόλο κλινικού καθηγητή ή κλινικού αναπληρωτή ή επίκουρου καθηγητή ή κλινικού λέκτορα με αμοιβή από την ιατρική σχολή για τις προσφερόμενες υπηρεσίες. Αντί γι' αυτό, με το νέο νόμο μπορεί το Υπουργείο Υγείας να τους δίνει κάποιους τίτλους που σφετερίζεται από το Πανεπιστήμιο, χωρίς κριτήρια και κατάλληλη κρίση, χωρίς συγκεκριμένο ρόλο και χωρίς αντίστοιχη αμοιβή.

Η υπαγωγή της προπτυχιακής ιατρικής εκπαίδευσης στο Υπουργείο Υγείας, όπως γίνεται σε ελάχιστα κράτη, θα έλυne κάποια πρακτικά προβλήματα σαν τα παραπάνω. Θα δημιουργούσε όμως κάποια άλλα, πολύ σοβαρότερα

κατά τη γνώμη μου, κυρίως μακροπρόθεσμα. Ένα πρόβλημα θα ήταν ο διαχωρισμός της βασικής προϊατρικής εκπαίδευσης από την εκπαίδευση της ιατρικής τέχνης, που τελικά οδηγεί στον εμπειρισμό. Ένα άλλο πρόβλημα αφορά στην έρευνα. Το επαγγελματικό Υπουργείο Υγείας δεν μπορεί να στηρίξει τη μη ωφελιμιστική έρευνα, που παράγει γνώση με μοναδικό σκοπό τη μετάδοσή της. Μ' άλλα λόγια η υπαγωγή των ιατρικών σχολών στο Υπουργείο Υγείας θα οδηγούσε στην κατάργηση της ελεύθερης, Αριστοτελικής, έρευνας, χωρίς την εξάρτησή της από ωφελιμιστικούς στόχους. Ας μην ξεχνάμε πως τα πανεπιστήμια, μαζί με την ιεραρχία, είναι οι μόνοι ολιγαρχικοί οργανισμοί στα πλαίσια της δημοκρατίας μας, όπου ο επικεφαλής (πρύτανης ή αρχιεπίσκοπος, αντίστοιχα) εκλέγεται από τα μέλη του οργανισμού. Με όλα τα μειονεκτήματα των ολιγαρχιών, η λειτουργία τους αυστηρά στα πλαίσια των εξωτερικών περιορισμών που τους έχει θέσει το Σύνταγμα, εξασφαλίζει στοιχειωδώς τις μόνες δυνατότητες για ελευθερία, ανεξαρτησία δηλαδή από τις πιέσεις της πολιτικής, και των λοιπών εξουσιών. Για τη διατήρηση της ανεξαρτησίας τους από ποικίλες εξουσίες τα ΑΕΙ έχουν πληρώσει βαρύ τίμημα, όπως τις συνέπειες από την τήρηση του ασύλου ακόμη και όταν γίνονται καταστροφές. Εξάλλου, οι αντιδράσεις σε ποικίλες πολιτικές καταπιέσεις, πρώτιστα στα ΑΕΙ κυοφορούνται. Η υπαγωγή των ιατρικών σχολών στο Υπουργείο Υγείας θα στερούσε αυτή την ελευθερία από τους πανεπιστημιακούς δασκάλους και από τα προϊόντα τους, τους επιστήμονες ιατρούς των επόμενων γενεών.

Ένα από τα πιο σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει το Υπουργείο Υγείας είναι η ύπαρξη πολλών συστημάτων υγείας που δεν υπάγονται σ' αυτό. Σε άλλο υπουργείο το ΙΚΑ, σε άλλο οι Δημόσιοι Υπάλληλοι, σε άλλο οι στρατιωτικοί κλπ. Αν προστεθεί κι άλλο ένα, και μάλιστα τόσο σημαντικό, σύστημα υγείας, του Υπουργείου Παιδείας, το ευπαθές ΕΣΥ είναι πολύ πιθανό να καταρρεύσει. Από την άλλη το ίδιο επιχείρημα ισχύει και για το Υπουργείο Παιδείας. Δεν μπορεί να έχει άλλο σύστημα ανώτατης παιδείας για την Ιατρική από εκείνο που έχει για τις λοιπές επιστήμες. Ενώ είναι ο εργοδότης των εκπαιδευτών της Ιατρικής δεν μπορεί ένα άλλο Υπουργείο να καθορίζει τους κανόνες των εργασιακών τους σχέσεων, με γνώμονα όχι την καλύτερη παραγωγή και μετάδοση της γνώσης, αλλά την καλύτερη παροχή υπηρεσιών υγείας - έναν εξίσου ευγενικό και σημαντικό, αλλά δυνητικά ανταγωνιστικό, στόχο.

Το πρόβλημα μοιάζει αδιέξοδο. Οι ταχύτατες διεθνείς εξελίξεις επιβάλλουν γρήγορες λύσεις. Ωστόσο, οι εσπευσμένες λύσεις προκαλούν και βίαιες αντιδράσεις. Για την απάμβλυνση των αντιδράσεων υπάρχει ανάγκη

το συντομότερο δυνατό να γίνει διάλογος μεταξύ των δύο Υπουργείων και των ενδιαφερομένων, Πανεπιστημιακών, ιατρών ΕΣΥ και ιδιωτών, συμπεριλαμβάνοντας Προέδρους Ιατρικών Σχολών και Ιατρικών Συλλόγων. Στόχος του διαλόγου πρέπει να είναι η αλληλενέργεια των στόχων παραγωγής και μετάδοσης της ιατρικής γνώσης με την παροχή υπηρεσιών υγείας. Η ανάθεση ρόλων νοσοκομειακού ιατρού στα μέλη ΔΕΠ με κριτήρια και ιδιαίτερη αμοιβή από το Υπουργείο Υγείας από τη μια και η ανάθεση ρόλου κλινικών μελών ΔΕΠ σε ιατρούς του ΕΣΥ με κριτήρια και αμοιβή από το Υπουργείο Παιδείας είναι παραδείγματα προς τη σωστή κατεύθυνση. Η ενδεχόμενη καθυστέρηση, λόγω του διαλόγου, ν' αρχίσει η εφαρμογή του νέου Νόμου για την Υγεία θα αντισταθμισθεί μακροπρόθεσμα από τη συναινετική και συνειδητή συνδρομή όλων των ενδιαφερομένων που προσδοκείται να προκύψει από το διάλογο.

Συμπερασματικά. Η συνεχιζόμενη εκπαίδευση οφείλει να ανήκει στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Υγείας, που πρέπει μεταξύ άλλων να ορίσει με σαφήνεια το ρόλο των ιδιωτών χρηματοδοτών της. Από την εκπαίδευση μετά το πτυχίο, η ακαδημαϊκή, που ετοιμάζει δασκάλους και αναζητητές της νέας γνώσης και τέχνης, διδάκτορες και μαϊστορες, ανήκει φυσικά στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Παιδείας. Αντίθετα, η επαγγελματική εκπαίδευση για ειδικότητα ανήκει στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Υγείας. Ως προς την προπτυχιακή ιατρική εκπαίδευση, απαιτείται πολιτική απόφαση για το πού θα ανήκει. Όσο επιθυμούμε οι πτυχιούχοι να είναι επιστήμονες που στηρίζουν τις πράξεις τους σε βασικές αρχές και να αναζητούν ελεύθερα την Αλήθεια, η προπτυχιακή εκπαίδευση οφείλει να ανήκει με συνέπεια στη δικαιοδοσία του Υπουργείου Παιδείας. Από την παραγωγή και μετάδοση της ιατρικής γνώσης προφανώς ωφελείται η παροχή υπηρεσιών υγείας. Αλλά και από την παροχή υπηρεσιών υγείας προκύπτει νέα γνώση. Οι στόχοι δεν είναι ανταγωνιστικοί, έστω και όταν είναι τα Υπουργεία. Ο σαφής διαχωρισμός στις αρμοδιότητες των δύο Υπουργείων με συνεχή διάλογο μεταξύ τους στα θέματα της ιατρικής εκπαίδευσης αποτελεί στοιχειώδη πολιτική υποχρέωση, αν θέλουμε μακροπρόθεσμα να κρατήσουμε υψηλού επιπέδου ιατρική στη χώρα μας. Στο δύσκολο έργο θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι ο σκοπός του διαλόγου θα είναι πώς να αλληλεντάξει το στόχο της προσφοράς υπηρεσιών υγείας με το στόχο της παραγωγής και μετάδοσης της ιατρικής γνώσης, με σεβασμό στην ακαδημαϊκή ελευθερία των λειτουργών της.

Διάλεξη που δόθηκε στο Σεμινάριο των Ομάδων Εργασίας της Ελληνικής Καρδιολογικής Εταιρείας στις 23.2.2002

Επιστήμη πεπτιδίων και πρωτεϊνών: παρελθόν και μέλλον

Χαιρετισμός του Καθηγητού κ. Κων/νου Σακαρέλλου,
Εθνικού Εκπροσώπου στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή της
Επιστημονικής Εταιρείας των Πεπτιδίων στο 3ο Συνέδριο
"Ιατρικής Χημείας: Σχεδιασμός και Ανάπτυξη
Φαρμακευτικών Προϊόντων",
Πάτρα, 7-9 Μαρτίου 2002

Κύριε Πρόεδρε, Κύριε Αντιπρύτανη, Κύριοι
Πρόεδροι των Τμημάτων Χημείας και Φαρμακευτικού,
Κυρίες και Κύριοι, Φοιτήτριες και Φοιτητές,

Θεωρώ ιδιαίτερη τιμή να χαιρετίσω εκ μέρους της
Ευρωπαϊκής Επιτροπής της Επιστημονικής Εταιρείας
των Πεπτιδίων το τρίτο Μεταπτυχιακό Συνέδριο "Ιατρικής
Χημείας: Σχεδιασμός και Ανάπτυξη Φαρμακευτικών
Προϊόντων" και να συγχαρώ τον Επιστημονικό Υπεύθυνο
του Προγράμματος Καθηγητή κ. Ιωάννη Ματσούκα.

Ο Καθηγητής κ. Δημήτριος Θεοδωρόπουλος θα πρέπει
να είναι υπερήφανος για τη Σχολή Πεπτιδίων που
δημιούργησε στην Πάτρα, ώστε να αποτελεί σήμερα,
θα τολμούσα να πω, την Ελληνική "Silicon Valley της
Βιο-Ιατρικής".

Κατά το πρώτο ήμισυ του 20ου αιώνα η Επιστήμη των
Πεπτιδίων επικεντρώθηκε στην ανάπτυξη μεθόδων
σύνθεσης πεπτιδίων χωρίς ρακεμοποίηση και χωρίς
παράπλευρες αντιδράσεις στις δραστικές ομάδες των
παράπλευρων αλυσίδων. Παράλληλα έγιναν αρκετές
προσπάθειες για την ανάπτυξη μεθόδων απομόνωσης

των Πεπτιδίων και Πρωτεϊνών σε καθαρή μορφή, για
τον προσδιορισμό της πρωτοταγούς δομής και την
ανάπτυξη αξιόπιστων βιολογικών τεχνικών. Η μελέτη
της βιο-αποικοδόμησης πολλών από αυτά τα πεπτίδια
αποτελέσε επίσης ένα θαυμάσιο αντικείμενο μελέτης.
Πάντως μετά από προσπάθειες 50 ετών επιτεύχθηκε η
ανάπτυξη τεχνικών προσδιορισμού της βιολογικής
δραστικότητας πολλών πεπτιδίων, επιτεύχθηκε ο
προσδιορισμός της πρωτοταγούς δομής της ινσουλίνης
από τον Sanger, και επιτεύχθηκε επίσης η απομόνωση,
ο προσδιορισμός της δομής και η ολική σύνθεση της
οξυτοκίνης, μιας πεπτιδικής ορμόνης, από τον duVigneaud
και τους συνεργάτες του. Είναι πολύ σημαντικό ότι ένα
συνθετικό ανάλογο της οξυτοκίνης βρήκε κλινική
εφαρμογή στην Ιατρική μέσα σε λίγα χρόνια και έχει
χρησιμοποιηθεί από εκατοντάδες εκατομμύρια γυναίκες.

Κατά το τελευταίο ήμισυ του 20ου αιώνα οδηγηθήκαμε
σε μια σημαντική έκρηξη της πεπτιδικής επιστήμης προς
όλες τις κατευθύνσεις: από την ολική σύνθεση πρωτεϊνών,
στον προσδιορισμό των διαμορφώσεων των πεπτιδίων
και πρωτεϊνών με X-Ray κρυσταλλογραφία σε στερεά
κατάσταση, στο προσδιορισμό των διαμορφώσεων σε

διάλυμα με NMR και άλλες φασματοσκοπικές μεθόδους, μελέτες οι οποίες συχνά συνοδεύονται από Υπολογιστική Χημεία και Μοριακή Δυναμική, σε *de novo* σχεδιασμό και σύνθεση δευτεροταγών δομών, και μόλις πρόσφατα στο χωροταξικό σχεδιασμό, στις μελέτες των σχέσεων δομής-διαμόρφωσης-βιολογικής δράσης, στην ανάλυση των φαρμακοφόρων ομάδων σε τρεις διαστάσεις, στο σχεδιασμό φαρμάκων με βάση την δομή των πεπτιδίων και των πεπτιδομιμητικών, στην απελευθέρωση πεπτιδικών και πρωτεϊνικών φαρμάκων, στη φαρμακολογία, φυσιολογία, μοριακή βιολογία και γενετική πεπτιδίων και πρωτεϊνών. Η μεγάλη σημασία των πεπτιδίων σε όλες τις βιολογικές πορείες αναγνωρίζεται τώρα από όλους και είναι ενδιαφέρον ότι κάθε οργανικό μόριο, το οποίο αλληλεπιδρά με έναν πρωτεϊνικό υποδοχέα/υπόστρωμα/ένζυμο αναφέρεται ως "πεπτιδομιμητικό". Αυτές οι σημαντικές πρόοδοι οφείλονται σε πέντε κύριους παράγοντες: (i) τη μέθοδο στερεάς φάσης Merrifield, η οποία κατέστησε τα πεπτίδια προσιτά στον καθένα για πρώτη φορά (Φυσιολόγους, Χημικούς, Βιολόγους, Κλινικούς Γιατρούς), (ii) τις αντίστοιχες προόδους σε μεθόδους καθαρισμού, ιδιαίτερα HPLC και ηλεκτροφόρηση, (iii) τις τεράστιες προόδους στα επιστημονικά όργανα για προσδιορισμό της δομής, ιδιαίτερα στα όργανα και μεθόδους NMR, X-RAY και φθορισμού, (iv) στην ανάπτυξη γρήγορων και ποσοτικών *in vitro* και *in vivo* βιολογικών τεχνικών και μελέτης των σταθερών σύμπλεξης (binding), και (v) στην επανάσταση της μοριακής βιολογίας. Είναι ενδιαφέρον να τονισθεί ότι αμφότερα η μέθοδος Merrifield και η ανάλυση της διαμόρφωσης των πεπτιδίων αντιμετωπίστηκαν από την επιστημονική κοινότητα, συμπεριλαμβανομένων αρκετών πεπτιδοχημικών, με πολύ σκεπτικισμό και ακόμη και έχθρα. Για παράδειγμα, ένας μαθητής του duVigneaud επιπλήχθηκε στις αρχές του 1970 από έναν από τους γίγαντες της πεπτιδοχημείας ως "προδότης" της σχολής duVigneaud, επειδή χρησιμοποιούσε τη χημεία στερεάς φάσης, απ' την οποία προέκυπταν, κατ' αυτόν, μόνον "σκουπίδια", και ο ίδιος επιπλήχθηκε επίσης από έναν άλλον το ίδιο καλά αναγνωρισμένο πεπτιδοχημικό, με τον ισχυρισμό ότι η ανάλυση της διαμόρφωσης των πεπτιδίων ήταν "άχρηστη".

Έτσι πού πάμε τώρα; Τι ενδιαφερόμαστε να κάνουμε; και π νουθεσίες δίνουμε; Το καλύτερο είναι να αναζητήσουμε νέες εξελίξεις. Απλώς λίγες υποδείξεις: (i) φάρμακα βασισμένα στα πεπτίδια, (ii) πεπτιδομιμητικά τριών διαστάσεων, (iii) πεπτίδια τα οποία ρυθμίζουν και "θεραπεύουν" τις ασθένειες του μυαλού και της συμπεριφοράς, (iv) σχεδιασμός και σύνθεση νέων ενζύμων, υποδοχέων και υλικών, και (v) δομικές μεταβολές των πεπτιδίων και των πρωτεϊνών σε μεμβράνες.

Είναι βέβαιο ότι αυτά θα είναι τα νέα επιτεύγματα, καθόσον η έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη σε όλους αυτούς τους τομείς. Αυτό που είναι περισσότερο σημαντικό να συνειδητοποιήσουμε είναι να εξασφαλίσουμε την επιτυχία σ' όλους εκείνους τους τομείς που απαιτούν έρευνα σε πολλά αντικείμενα, συμπεριλαμβανομένων της Χημείας, της Βιοφυσικής, και της Βιολογίας/Ιατρικής. Προφανώς η Επιστήμη των πεπτιδίων θα φθάσει εκεί που τα **"πολύ-επιστημονικά"** ταλέντα θα την οδηγήσουν και θα κλείσω με το λεχθέν από τον Francis Crick: "Τα υβρίδια στη φύση είναι συνήθως στείρα, αλλά στην Επιστήμη συμβαίνει συχνά το αντίθετο. Τα υβρίδια στην Επιστήμη είναι συχνά πάρα πολύ γόνιμα, ενώ εάν μία Επιστήμη παραμείνει πολύ "καθαρή", η Επιστήμη αυτή συνήθως μαραίνεται".

Καλή επιτυχία στο Συνεδριό σας.

Στα πλαίσια του Συνεδρίου αυτού και ακριβώς μέσα στην **"πολύ-επιστημονικότυπα"** της σύγχρονης Επιστημονικής Έρευνας έγινε επιστημονική ανακοίνωση από την Καθηγήτρια του Τμήματος Χημείας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ. Μαρία Σακαρέλλου-Δαϊτσιώτου με θέμα: "Αξιολόγηση των Περιοχών GPIIb/IIIa των Ιντεγκρινών που συμμετέχουν στη Συσσώρευση των Αιμοπεταλίων". Το κύριο αποτέλεσμα της μελέτης αυτής αποτελεί ο εντοπισμός και η σύνθεση ενός μικρού οκταπεπτιδίου που έχει τουλάχιστον την ίδια δράση με το REOPRO (ένα μονοκλωνικό αντίσωμα, μία δηλαδή Πρωτεΐνη με μεγάλο Μοριακό Βάρος) σε *in vivo* πειράματα συσσώρευσης των αιμοπεταλίων, γεγονός που αποτελεί ένα πολύ καλό υποψήφιο φάρμακο για την αντιμετώπιση των θρομβώσεων. Η εργασία αυτή αποτελεί το προϊόν επιτυχούς συνεργασίας του Τμήματος Χημείας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Καθηγητές Κ. Σακαρέλλος, Μ. Σακαρέλλου-Δαϊτσιώτου, Β. Τσίκαρης, Α. Τσελέπης, Δ. Τσουκάτος και συνεργάτες), της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Καθηγητής Δ. Σιδερής και συνεργάτες) και του Ελληνικού Ινστιτούτου Παστέρ (Δρ. Κ. Σωτηριάδου-Νικολαΐδου).

Τα παιδιά παίζει - Μία προσπάθεια προσέγγισης του παιγνιδιού μέσα από την πίστη.

Μιχ. Καναβάκης
Αναπληρωτής Καθηγητής
Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης

1. Εισαγωγικά

"Η ζωή είναι ένα παιγνίδι και κείνος που ξέρει να παίζει πετυχαίνει μεγάλους στόχους". (Γερμανικό τραγούδι για τους προσκόπους). Από το παιγνίδι αποπροσανατολίζει το παιδί η αδυσώπητη διαφήμιση του καταναλωτισμού και το παιδί πέφτει στην παγίδα της, γι' αυτό δε λαμβάνει υπόψιν του στα σοβαρά την εναλλακτική λύση που του προσφέρει η πίστη. Κατά τον Βερνάρδο του Κλαινρβό (1090-1153) ένα επιζήμιο πάθος δεν καταπολεμάται με την καταπίεση, δαμάζεται με την περιθωριοποίηση μέσω ενός άλλου υγιεινούς (πάθους).

2. Η δημιουργία του ανθρώπου

Για να μπορέσει κανείς να παίζει σωστά σ' αυτή τη ζωή, πρέπει πρώτα να αποκαταστήσει την επαφή με τον εαυτό του. Αυτό προϋποθέτει μία επισταμένη παρατήρηση της ζωής του. Από την παρατήρηση αυτή θα προκύψει ότι στη ζωή του υπάρχει ένα νόημα. Θα διαπιστώσει ακόμα ότι διαθέτει πάρα πολλά αγαθά για τα οποία δε χαίρεται όσο θα έπρεπε και για τα οποία, ενδεχομένως, δεν είπε ένα ευχαριστώ σε εκείνους που του τα προσέφεραν: στους γονείς του, την κοινωνία στο Θεό, εφόσον Εκείνος είναι η πηγή όλων των αγαθών κατά τη Χριστιανική διδασκαλία.

Με την παρατήρηση ο άνθρωπος επιστρέφει στον εαυτό του, τον ανακαλύπτει εκ νέου και αυτή η αποκάλυψη του προξενεί χαρά. Αυτό που μπορεί να φαίνεται τόσο αυτονόητο με την παρατήρηση και την επιστροφή, αναδεικνύεται σε πολύ σημαντικό και τούτο γιατί ο άνθρωπος ανακαλύπτει την απάντηση στο ερώτημα γιατί στ' αλήθεια υπάρχω;

Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία για τον άνθρωπο είναι ότι δε δημιουργήθηκε για να υπηρετήσει κάποιο γήινο σκοπό. Η δημιουργία του έχει ένα βαθύτερο νόημα: να μπορέσει να βιώσει την ελευθερία του, να αισθανθεί ως ένα δημιούργημα που μπορεί να παίζει, να χαίρεται την ύπαρξή του. Εάν το κατανοήσει αυτό αποδεσμεύεται από την εναγώνια υπαρξιακή ερώτηση: προς τι υπάρχω;

Εκείνοι που σκέπτονται ωφελμιστικά προσπαθούν να περάσουν το σύνθημα σε κάθε άνθρωπο: προσπάθησε να φανείς ωφέλιμος, αλλιώς δεν αξίζεις.

Υπόσχονται ότι θα του προσφέρουν νόημα στη ζωή, στην πραγματικότητα όμως επιθυμούν να τον χρησιμοποιήσουν για τους δικούς τους σκοπούς της παραγωγής και της κατανάλωσης.

Γιαγιά που χορεύει με τα εγγόνια της,
Νικόλαος Γύζης, 1883

Ο άνθρωπος όμως που στηρίζεται στην πίστη του απορρίπτει όλες τις προκλήσεις και δεν ακολουθεί τα συναισθήματά τους και τις επιταγές τους. Δεν χρειάζεται να αναζητήσει επιβεβαίωση και έναν σκοπό της ύπαρξής του. Γιατί η ύπαρξη του κάθε ανθρώπου έχει το νόημά της στην ύπαρξη καθ' αυτή. Στο μέτρο που ο άνθρωπος είναι ελεύθερος μπορεί να χαρεί την ύπαρξή του· έτσι μπορεί να είναι πολύ ελεύθερος και πολύ χαρούμενος και τούτο γιατί δεν εξαρτάται από σκοπούς. Η ύπαρξή του, του έχει προσφερθεί ως δώρο. Υπάρχει γιατί ο Θεός θέλησε να υπάρχει και όχι για άλλο λόγο.

3. Ο άνθρωπος δημιουργήθηκε για να παίζει.

Δεν είναι λίγοι εκείνοι που θεωρούν ότι ο άνθρωπος είναι αυτό που ο ίδιος πέτυχε. Εάν όμως ο άνθρωπος είναι αυτό που ο ίδιος πέτυχε, τότε η ανθρώπινη φύση του έχει υποταχτεί σ' αυτό που κάνει. Αυτό σημαίνει ότι δεν είναι ελεύθερος απέναντι στα έργα του, παρά εξαρτάται από αυτά και έχει υποταχθεί σ' αυτά. Αυτή η άποψη δεν απέχει πολύ από τη ματεριαλιστική αντίληψη ότι ο άνθρωπος είναι αυτό που παράγει.

Με βάση το παραπάνω σκεπτικό οι άνθρωποι δε ρωτούν "ποιος είσαι"; παρά "τι έχεις"; και "τι μπορείς"; Με το ίδιο σκεπτικό ο άνθρωπος είναι αυτό που μπορεί να αγοράσει, δηλαδή μια εργατική δύναμη και αυτό που

μπορεί να αγοράσει, δηλαδή ένας καταναλωτής. Ο άνθρωπος δηλαδή δεν αναζητά την ταυτότητά του σ' αυτό που είναι ως πρόσωπο, παρά σ' αυτό που είναι ή που μπορεί να αποκτήσει. Με αυτή τη θεώρηση, ο άνθρωπος δεν είναι ένα πρόσωπο μέσα στην ύπαρξή του, παρά μεταφράζει τα πάντα στην κατηγορία του έχουν και του μη έχουν.

Εκείνος που στηρίζεται στην πίστη γνωρίζει ότι δεν είναι τα έργα που κάνουν τον άνθρωπο, αλλά ο άνθρωπος κάνει τα έργα. Ότι έχει δημιουργηθεί, για να ζει έξω από κάθε καταπίεση, γι' αυτό και μπορεί να παίζει χωρίς ωφελιμιστικό σκοπό. Ο άνθρωπος μπορεί να εκφράζει τη θεία καταγωγή του μόνο σε ό,τι κάνει από ελεύθερη πρόθεση.

Εφ' όσον ο άνθρωπος αξίζει χωρίς ωφελιμιστική πρόθεση, αναδεικνύεται σε κατ' εικόνα του Δημιουργού, ο οποίος δρα έξω από κάθε αναγκαιότητα και όμως παρά ταύτα βρίσκεται σε διαρκή δράση. Με τη λογική αυτή, διαμορφώνει έναν τρόπο ύπαρξής του ο οποίος υπερβαίνει έναν κόσμο γεμάτο εξαναγκασμούς. Ο άνθρωπος έχει εξαιτίας της θείας καταγωγής του, τη δυνατότητα να εφευρίσκει τρόπους ώστε να μην υποταγεί στους καταπιεστικούς μηχανισμούς της σύγχρονης κοινωνίας. Να δημιουργήσει έναν αντι-κόσμο στον οποίο να μπορεί να πραγματοποιείται η ανθρώπινη αξία και ο σκοπός να σηματοδοτεί ότι ο κόσμος που βιώνει ο σύγχρονος άνθρωπος, ο γεμάτος εξαναγκασμούς και σκοπιμότητες, δεν είναι η μόνη δυνατότητα ύπαρξης αυτού του κόσμου, παρά ότι υπάρχει και ένας άλλος κόσμος, εκείνων που έχουν βρει την αλήθεια, ο απελευθερωμένος από τη διαρκή αγωνία της επικράτησης, της επιβολής και της βίας.

Ο άνθρωπος δεν πρέπει να ξεχνά ότι το παιχνίδι βρίσκεται σε άμεση σχέση με τη σωτηρία και ότι εκείνος μπορεί να απολαμβάνει το παιχνίδι που βρίσκεται έξω από κάθε αμαρτία, γιατί εκείνη είναι που δημιουργεί εξαναγκασμούς και καταπίεσεις, παράγοντες που καταστρέφουν τη χαρά που δίνει το παιχνίδι.

Επειδή ο κόσμος είναι ένα παιχνίδι του Θεού, γι' αυτό και ο άνθρωπος εκπληρώνει το βαθύτερο νόημα του κόσμου όταν τραγουδά, παίζει και γενικά χαίρεται για το γεγονός ότι υπάρχει.

4. Παίζω με τους άλλους.

Εκείνος που παρατηρεί με προσοχή τον κόσμο-τη φύση διαπιστώνει ότι η φύση είναι μια φαντασμαγορική γιορτή.

Κου-κου, Γεώργιος Ιακωβίδης, 1895

Παρατηρεί δηλαδή ότι τα δημιουργήματα του Θεού "μιλούν", τραγουδούν, εκφράζονται με όσα μέσα διαθέτουν, τη φωνή, το τραγούδι, τα χρώματα, το άρωμα κλπ. χωρίς καμία απολύτως ωφελιμιστική πρόθεση. Όπως τα όντα της φύσης χαίρονται την ύπαρξή τους έτσι και ο άνθρωπος που έχει φτάσει σε υψηλά επίπεδα εσωτερικής συγκρότησης δεν απειλεί και δεν κακομεταχειρίζεται κανένα ον στον κόσμο. Η ζωή των μοναχών και των αναχωρητών π.χ., έχει να δείξει πολλά παραδείγματα αρμονικής συμβίωσης του ανθρώπου με τον κόσμο, τα έμψυχα όντα, ακόμα και αυτά που προξενούν φόβο στους ανθρώπους, όπως αρκούδες, φίδια, λιοντάρια κλπ. Η συμπεριφορά των μοναχών προς τα όντα του κόσμου είναι ένα παιχνίδι έξω από κάθε επιθετικότητα και ωφελιμισμό. Αυτό που πέτυχαν οι μοναχοί είναι ο καρπός ενός σκληρού αγώνα στα πλαίσια του οποίου έκαναν πράξη μία απλή ζωή, μια ζωή χωρίς απαιτήσεις. Οι μοναχοί έφθασαν στο σημείο να μην σκέπτονται την ικανοποίησή τους, περιόρισαν στο ελάχιστο τις απαιτήσεις τους χάριν του όλου κόσμου. Έφτασαν στο σημείο να χαίρονται με τα ελάχιστα όπως τα μικρά παιδιά.

Φυσικά, αυτή η στάση του ανθρώπου έναντι της φύσης χωρίς καμία ωφελιμιστική διάσταση, μπορεί να επιτευχθεί μόνο από ανθρώπους που βλέπουν τη φύση από μία νέα οπτική γωνία, με τα μάτια του Θεού, θα έλεγε κανένας. Από εκείνους που εννοούν όλη τους τη ζωή μια πρόσκληση για παιχνίδι. Σ' αυτούς τους ανθρώπους καταργείται ο αγώνας για επικράτηση, για επιβολή, για

απόκτηση αγαθών με όποιο κόστος, ο αγώνας για να γίνουν ή να φανούν δυνατόι.

Στο περιβάλλον αυτών των ανθρώπων, οι οποίοι έχουν απαλλαγεί από αυτό τον αγώνα, δημιουργείται ένα κλίμα εμπιστοσύνης, αγιότητας και απλότητας. Αυτοί οι άνθρωποι μπορεί να είναι ευχαριστημένοι μέσα στην πείνα και τη στέρση. Σ' αυτούς τους ανθρώπους, μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι είναι χαρούμενοι στη λύπη, πλούσιοι στην πείνα και τη δίψα. Ότι μπορεί κανείς να είναι ευτυχισμένος στην καταπίεση, την καταδίωξη και τη στενοχώρια. Οι άνθρωποι αυτοί δεν έχουν να χάσουν τίποτα, γιατί απλούστατα δεν παρακρατούν απολύτως τίποτα για τον εαυτό τους, παρά ταύτα όμως κατέχουν τα πάντα. Οι άνθρωποι αυτοί επενεργούν ως πρότυπα για όλους εκείνους οι οποίοι είναι εγκλωβισμένοι σ' έναν αδυσώπητο αγώνα επιτυχίας, ανόδου, επικράτησης. Με τον τρόπο που οι άνθρωποι αυτοί βιώνουν τον κόσμο, τη ζωή και το συνάνθρωπο, δεν αναιρείται η ευθύνη του ανθρώπου καθ' αυτή, για τον άλλο (συνάνθρωπο) και τον κόσμο. Οι άνθρωποι που ζουν κατ' αυτό τον τρόπο, αποκαλύπτουν στους άλλους, σε εκείνους που αισθάνονται ευτυχείς μόνο όταν ασχολούνται με το κέρδος και την απόκτηση αγαθών (τόσο κατά το χρόνο εργασίας, όσο και κατά το χρόνο που θεωρείται ως χρόνος ανάπαυσης), το βαθύτερο νόημα της ύπαρξης, της ζωής γενικώς. Ότι δηλαδή η ανάπαυση, η χαρά, το παιχνίδι, ανήκουν στη φύση του ανθρώπου, ότι πρέπει να δεσποζουν στη ζωή του και να την καθορίζουν, ότι πρέπει να αποτελεί την ουσία, το παιχνίδι πρέπει να αποτελεί την ουσία της ζωής του ανθρώπου.

Στο ατελιέ του πατέρα, Γεώργιος Ιακωβίδης, 1884

Ενώ λοιπόν η ουσία, το παιγνίδι, πρέπει να αποτελεί την κανονική, τη φυσιολογική μορφή της ζωής του ανθρώπου, σήμερα συμβαίνει το αντίθετο.

Η ασχολία θεωρείται ως η κανονική, η φυσιολογική κατάσταση και η μη ασχολία, η μη απόδοση και η μη παραγωγή ως εξαίρεση και μάλιστα ανεπιθύμητη εξαίρεση από την οποία πολλοί άνθρωποι φροντίζουν να δραπετεύουν με κάθε τρόπο. (Μία ολόκληρη βιομηχανία έχει δημιουργηθεί η οποία προσπαθεί να καλύψει κάθε ελεύθερη στιγμή του ανθρώπου και η οποία τον παρωθεί σε νέες δραστηριότητες). Και όμως θα μπορούσε να αποτελέσει τη μεγάλη ευκαιρία της εποχής μας, να μπορέσει να χαρίσει ο άνθρωπος στον εαυτό του πολύ ελεύθερο χρόνο για να χαρεί αυτή ακριβώς την ελευθερία, καθώς και τη χαρά του ότι υπάρχει.

Η άφατη τραγικότητα της εποχής μας είναι ότι καθ' ην στιγμή μας όσο ποτέ άλλοτε στην ιστορία οι συνθήκες είναι ευνοϊκές για μία αυτοπραγμάτωση του ανθρώπου μέσα από το παιγνίδι η γνώση γι' αυτή τη δυνατότητα και γι' αυτό το βαθύ νόημα της ύπαρξης έχει χαθεί. Κάτω από αυτή την οπτική γωνία το παιγνίδι δεν μπορεί και δεν επιτρέπεται να αποτελεί προσωπική υπόθεση. Ο άνθρωπος οφείλει να παίζει για τους άλλους. Το παιγνίδι οφείλει να έχει το νόημα ενός νέου μηνύματος,

Κοριτσάκι που παίζει, Νικόλαος Γύζης, 1868

Κου-κου, Νικόλαος Γύζης, 1882

να αναδειχθεί σε μια πρόσκληση και πρόκληση, μια διαμαρτυρία ενάντια στην χωρίς νόημα πολυαπασχόληση της εποχής μας.

5. Σωστά παίζει εκείνος που διατηρεί την αθωότητα του παιδιού μέσα από την πίστη.

Στο ερώτημα ποιοι μπορούν να παίξουν σωστά, η απάντηση είναι: εκείνοι που είναι ΑΘΩΟΙ όπως π.χ. τα παιδιά. Εκείνοι που δεν είναι αθώοι δε διαθέτουν την αμεροληψία, απροκαταληψία του παιδιού. Βρίσκονται σε ρήξη με τον εαυτό τους, είναι γεμάτοι ενοχές, γεμάτοι φόβους. Έχουν χάσει τον αυθορμητισμό τους και ως εκ τούτου δεν μπορούν να παίξουν σωστά. Επειδή δεν είναι ένα με τον εαυτό τους, αιωρούνται μεταξύ της επιθυμίας για επιβολή και της απόρριψης του εαυτού των, γι' αυτό και δεν μπορούν να είναι καλοί χαμένοι ούτε και νικητές. Εκείνος που δεν είναι αθώος είναι συνεχώς δυσαρεστημένος με τον εαυτό του και με τους άλλους. Βρίσκεται φυλακισμένος στη φυλακή του εγώ του και δεν μπορεί να απελευθερωθεί μόνος του. Ο άνθρωπος που επιθυμεί να χαρεί παίζοντας, πρέπει πρώτα να φροντίσει να αποκτήσει μέσα του την αθωότητα του μικρού παιδιού. Αυτό το ζητούμενο βέβαια δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση, αλλά στη ζωή δεν υπάρχει τίποτα ωραίο και υψηλό που να κατακτάται εύκολα.

Επίτιμος Διδάκτορας του Τμήματος Επιστήμης και Τεχνολογίας Υλικών ο κ. Κώστας Κονδύλης (31-10-2001)

Επίτιμος Διδάκτορας του νέου Τμήματος Επιστήμης και Τεχνολογίας Υλικών του Πανεπιστημίου μας, αναγορεύτηκε ο διακεκριμένος αρχιτέκτονας κ. Κώστας Κονδύλης, σε ειδική εκδήλωση που πραγματοποιήθηκε στην κατάμεστη αίθουσα "Γεώργιος Μυλωνάς", από τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου μας κ. Χρήστο Μασσαλά, ο οποίος είναι και Πρόεδρος του νέου Τμήματος.

Ο κ. Πρύτανης αναφέρθηκε στην ιστορική πορεία της χρήσης των υλικών και στον ρόλο τους στην εξέλιξη του ανθρώπου και του πολιτισμού και παρουσίασε συνοπτικά τα εντυπωσιακά επιτεύγματα του Τμήματος Επιστήμης και Τεχνολογίας Υλικών.

Το έργο του κ. Κονδύλη παρουσίασε ο Καθηγητής Φυσικής κ. Παναγιώτης Ασημακόπουλος, ο οποίος αναφέρθηκε στην συμβολή του κ. Κονδύλη στην μεταλαμπάδευση του ελληνικού πνεύματος στην Νέα Υόρκη μέσα από την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική των κτηρίων του που συνδυάζουν έντονο "ελληνικό" ύφος και διεθνή, διαχρονική αισθητική.

Μετά την αναγόρευσή του, ο κ. Κονδύλης παρουσίασε πρόσφατα έργα του και μίλησε για την χρήση νέων υλικών και τεχνολογιών στη σύγχρονη αρχιτεκτονική.

Αναγόρευση ως Επίτιμου Διδάκτορος της Φιλοσοφικής Σχολής της κυρίας Pat E. Easterling.

Η Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου μας αναγόρευσε επίτιμο διδάκτορα του Τμήματος Φιλολογίας, την κυρία Pat E. Easterling, καθηγήτρια του Πανεπιστημίου του Καίμπριτζ και μέλος της Βρετανικής Ακαδημίας.

Το έργο της κυρίας Pat E. Easterling παρουσίασε, ο Πρόεδρος του Τμήματος Φιλολογίας Καθηγητής κ. Ιωάννης Πεrusινάκης. Η εκδήλωση έκλεισε με ομιλία

Βάσω Κατσαδήμα Προϊσταμένη του Τμήματος Δημοσίων Σχέσεων

της τιμώμενης με θέμα: "Ο Σοφοκλής και η κοινότητα, με ειδική αναφορά στην Αντιγόνη".

Απονομή του τίτλου του Επίτιμου Διδάκτορα της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου μας στον κ. Νίκο Μαδιά.

Σε μία αίθουσα κατάμεστη από μέλη της Πανεπιστημιακής Κοινότητας αλλά και πολλούς Νεφρολόγους γιατρούς της Ελλάδας και του Εξωτερικού, πραγματοποιήθηκε την Τετάρτη 29 Μαΐου 2002, η αναγόρευση του ως επίτιμου διδάκτορα της Ιατρικής Σχολής του κ. Νίκου Μαδιά Καθηγητή Παθολογίας, της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου TUFTS της Βοστώνης.

Την εκδήλωση προσφώνησε ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου κ. Χρήστος Μασσαλάς και στη συνέχεια ο καθηγητής της Ιατρικής Σχολής κ. Κωνσταντίνος Σιαμόπουλος εξήρε την προσωπικότητα και το επιστημονικό έργο του τιμώμενου.

Η εκδήλωση έκλεισε με ομιλία του τιμώμενου που ευχαρίστησε με λόγια ευγνωμοσύνης και συγκίνησης τους καθηγητές της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου για αυτήν την εξαιρετική τιμή και αναφέρθηκε ιδιαίτερα στις αλλαγές και προκλήσεις της Ιατρικής Εκπαίδευσης σήμερα.

Προβολές της Κινηματογραφικής Λέσχης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΛΕΣΧΗ

ΤΑΙΝΙΕΣ
ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΤΙΤΛΟΣ ΤΑΙΝΙΑΣ	ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑ
20 Μαρτίου Τετάρτη & 21 Μαρτίου Πέμπτη	DIAL M FOR MURDER	Άλφρεντ Χίτσκοκ
27 Μαρτίου Τετάρτη & 28 Μαρτίου Πέμπτη	RIFI	Ζυλ Ντασέν
3 Απριλίου Τετάρτη & 4 Απριλίου Πέμπτη	BULLIT	Πίτερ Γαίτης
10 Απριλίου Τετάρτη & 11 Απριλίου Πέμπτη	DOWN BY LAW	Τζιμ Τζάρμους
17 Απριλίου Τετάρτη & 18 Απριλίου Πέμπτη	BLOOD SIMPLE	Τζόελ Κοέν
24 Απριλίου Τετάρτη & 25 Απριλίου Πέμπτη	BULLETS OVER BROADWAY	Γούντο Άλλεν

ΟΙ ΠΡΟΒΟΛΕΣ ΘΑ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ (ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥΠΟΛΗ)

ΩΡΑ ΕΝΑΡΞΗΣ 20:30

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΗ ΛΕΣΧΗ

ΙΡΑΝ - ΤΟΥΡΚΙΑ

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΤΙΤΛΟΣ ΤΑΙΝΙΑΣ	ΣΚΗΝΟΘΕΣΙΑ
15 Μαΐου Τετάρτη (Μια προβολή)	Η ΓΕΥΣΗ ΤΟΥ ΚΕΡΑΣΙΟΥ (Ta 'm-e Guilâss)	Αμπάς Κιαροσταμί
16 Μαΐου Πέμπτη (Μια προβολή)	Ο ΑΝΕΜΟΣ ΘΑ ΜΑΣ ΠΑΡΕΙ (Abâd mârâ khâhâd burd)	Αμπάς Κιαροσταμί
22 Μαΐου Τετάρτη & 23 Μαΐου Πέμπτη	Ο ΔΡΟΜΟΣ (Yol)	Γιλιμάζ Γκιουνέι
29 Μαΐου Τετάρτη & 30 Μαΐου Πέμπτη	Ο ΤΟΙΧΟΣ (Duvâr)	Γιλιμάζ Γκιουνέι

ΟΙ ΠΡΟΒΟΛΕΣ ΘΑ ΓΙΝΟΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΑΙΘΟΥΣΑ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ (ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥΠΟΛΗ)

ΩΡΑ ΕΝΑΡΞΗΣ 20:30

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Iris

Τυπώθηκε σε ανακυκλώσιμο χαρτί

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΣΗΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ:

Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Χρήστος Μασσαλάς

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΑΞΗ ΕΚΔΟΣΗΣ:

Γιώργος Παντής
Κωνσταντίνα Τζουβάρα

ΣΧΕΔΙΑΣΗ ΕΚΔΟΣΗΣ

Έλενα Χασαλεύρη

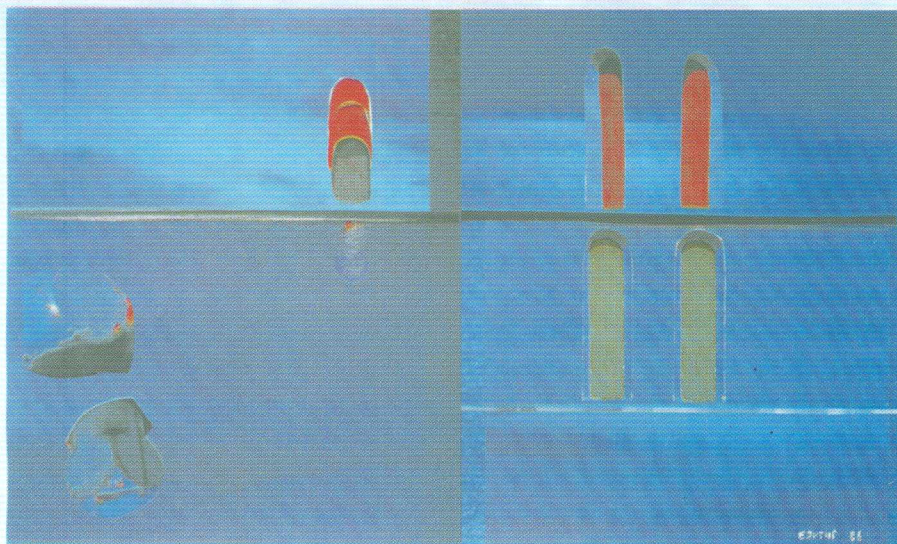
ΜΟΝΤΑΖ:

Εύη Λέλου

ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

Γιάννης Λεονταρίδης

(Πανεπιστημιακό Τυπογραφείο Ιωαννίνων)

Νύχτα στη θάλασσα, Οδυσσέας Ελύτης (1986).

